Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Aan de voorzitter van de Eerste Kamer der Staten-Generaal
Postbus 20017
2500 EA Den Haag

Postbus 20010
2500 EA Den Haag

Contact
T +31 70 320 44 00
F +31 70 320 07 33

Ons kenmerk
96e6aa68-or1-1.2

Uw kenmerk

Bijlagen
0

Datum 17 april 2023
Betreft Aanbieding Openbaar Jaarverslag AIVD 2022

Hierbij bied ik u het Openbaar jaarverslag 2022 aan van de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD).

De Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2017 schrijft de AIVD voor om jaarlijks met een jaarverslag in de openbaarheid verantwoording over zijn werkzaamheden af te leggen. In het jaarverslag staat vermeld welke dreigingen voor de nationale veiligheid de AIVD ziet en op welke aandachtsgebieden de dienst zich het afgelopen jaar heeft gericht.

De minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties,

Hanke Bruins Slot

Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst
Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

2022

> AIVD jaarverslag

Inhoud

Voorwoord

Erik Akerboom
Directeur-generaal
Algemene Inlichtingen- en
Veiligheidsdienst

De dreigingen tegen Nederland en Nederlandse belangen waren in 2022 soms zichtbaar voor iedereen. Op de ochtend van 24 februari gingen van Kiev tot aan de Zwarte Zee de luchtalarmen af, en ontketende Rusland de grootste oorlog in Europa sinds de Tweede Wereldoorlog.

Iedere Nederlander kent waarschijnlijk wel beelden van het leed dat Rusland in Oekraïne aanrichtte. En iedere Nederlander heeft in eigen land de effecten van het conflict gezien: de vluchtelingen, gasschaarste, inflatie, de dreiging van nucleaire wapens.

President Poetin beschouwt zichzelf niet alleen in oorlog met Oekraïne, maar ook op steeds meer manieren in conflict met het Westen. Andersom leeft in het Westen de opvatting dat de strijd in Oekraïne ook gaat over onze normen, waarden, vrijheid en welvaart.

Het conflict zette ook druk op breuklijnen in de wereld die toch al meer aan de oppervlakte kwamen. Vooral die tussen de VS en China. Hun economische en geopolitieke competitie dwingt steeds meer landen partij of in ieder geval positie te kiezen. Ook binnen Europa wordt gereflecteerd op de relatie met China.

China stelt zich op als gewaardeerd (handels)partner van het Westen én vormt de grootste bedreiging voor onze economische veiligheid. Zonder scrupules spioneert het land ook in Nederland, onder andere via cyberaanvallen.

Steeds meer landen in de wereld hebben offensieve cyberprogramma's en zetten die in met soms grote brutaliteit. Dat bedreigt onze veiligheid, economische voorspoed en manier van leven.

Steeds meer landen in de wereld hebben offensieve cyberprogramma's en zetten die in met soms grote brutaliteit. Dat bedreigt onze veiligheid, economische voorspoed en manier van leven.

De Nederlandse inlichtingen- en veiligheidsdiensten horen op cybergebied bij de beste in de wereld. Maar ze moeten wel dáár kunnen zijn waar onze aanvallers zich bevinden, zoals op de kabel.

Opportunistisch spelen extremisten in op de zorgen van deze tijd, en proberen ze hun wereldvisie te verbinden aan twijfels en boosheid die Nederlanders voelen.

In Nederland verstoorde de AIVD in 2022 enkele mogelijke rechts-terroristische dreigingen. Ook pakte de politie in 2022 een man op voor het bedreigen van een bewindspersoon. Na een ambtsbericht over een mogelijke jihadistische dreiging hield de politie een 20-jarige Syriër aan. Hij wordt verdacht van het voorbereiden van een terroristisch misdrijf. Ook schat de AIVD in dat de dreiging van aanslagen recent toeneemt, van door ISIS aangestuurde netwerken. Vooral zulke netwerken in Afghanistan spelen daarbij een rol.

Zulke voorbeelden illustreren hoe uiteenlopend terroristische en extremistische dreigingen tegen Nederland zijn geworden. De verschillende extremistische groepen hebben gemeen dat ze de nationale veiligheid bedreigen én dat hun boodschappen onze democratische rechtsorde kunnen ondermijnen. Ze kunnen ervoor zorgen dat Nederlanders onterecht het vertrouwen verliezen in elkaar en in de manier waarop ons land wordt bestuurd. Dat gevaar is reëel.

Dat gebeurt niet toevallig in een tijd waarin zulk vertrouwen toch al onder druk staat. Opportunistisch spelen extremisten in op de zorgen van deze tijd, en proberen ze hun wereldvisie te verbinden aan twijfels en boosheid die Nederlanders voelen.

Dat maakt het onderscheid tussen activisme en extremisme hoogst actueel. Kritiek op overheidsbesluiten, protest en demonstratie (ook als die de grenzen van de wet opzoeken) hóren bij een gezonde democratie.

De extremistische wereldvisie die achter tragische of pijnlijke gebeurtenissen altijd het werk van gehate vijanden ziet – bijvoorbeeld joodse complotten of een kwaadaardige elite – hoort daar niet bij. En extremistische ‘oplossingen’ horen in een democratie al helemaal niet thuis. Die komen altijd neer op meer verwijdering, haat, radicalisering en uiteindelijk geweld. Daarom heeft de AIVD de taak extremisme te onderzoeken.

2022 was niet alleen een jaar van zichtbare, urgente en diverse dreigingen. Van onrust en verdeeldheid. Het was ook een jaar van eensgezindheid en samenwerking in reactie daarop. Westerse landen reageerden eendrachtig op de Russische agressie. En binnen Nederland werken meer en meer onderdelen van de overheid en maatschappelijke partners samen om Nederland veilig te houden. Niet voor niets gaan twee themaverhalen in dit jaarverslag daarover.

De AIVD is daarbij een stuk van een veel grotere puzzel. Maar een bijzonder stuk.
U kunt in dit jaarverslag af en toe lezen over zaken die de AIVD wist te voorkomen of hielp voorkomen. Daarachter gaat een wereld schuil van toewijding, hard werk en vernuft.

Ik wil terugkijkend op 2022 dan ook uitspreken hoe trots ik ben op de mensen van de AIVD. De diversiteit aan dreigingen en de oorlog in Oekraïne hebben buitengewone inzet van onze teams gevraagd. In deze bijzondere omstandigheden doen zij hun werk uit het zicht. Maar het effect ervan is onmiskenbaar. Nederland is veiliger dankzij hun inzet.

1 Nationale dreigingen

Een in Limburg opgehangen poster waarop de indruk wordt gewekt dat Mark Rutte, Sigrid Kaag, Bill Gates, Klaus Schwab en George Soros door hun hoofd zijn geschoten. Foto: ANP

THE
GREAT

THEMAVERHAAL

- **De democratische rechtsorde van Nederland stond in 2022 zichtbaar en onzichtbaar onder druk, door een optelsom van dreigingen die een wisselwerking hebben op elkaar.**
- **De boodschappen en acties van extremisten, landen en criminelen kunnen democratische instituties ondermijnen, en het vertrouwen schaden dat Nederlanders hebben in elkaar. Ook kunnen ze ervoor zorgen dat Nederlanders zich minder zeker en veilig voelen.**
- **De AIVD draagt met onderzoek bij aan een veerkrachtige reactie van overheid, bestuur en maatschappij.**

De dreigingen tegen de democratische rechtsorde tellen op

Nederland wordt de afgelopen jaren geconfronteerd met een grote hoeveelheid en diversiteit aan dreigingen. Die variëren van terrorisme en extremisme uit allerlei stromingen en de gevaren van offensieve cyberprogramma's, tot de doorontwikkeling van massavernietigingswapens, spionage, heimelijke beïnvloeding, inmenging, sabotage, het gevaar dat criminaliteit leidt tot aantasting van de democratische rechtsorde, en risico's voor de economische veiligheid van Nederland.

In 2022 kwam daar de actuele dreiging bij van de Russische inval in Oekraïne, de grootste landoorlog in Europa sinds de Tweede Wereldoorlog.

Die optelsom van dreigingen raakt de samenleving. Als er veel dreigingen tegelijk zijn, kan een dynamiek ontstaan waarin dreigingen een wisselwerking hebben op elkaar.

Dreigingen kunnen elkaar dan onbedoeld versterken. Een toename van extremisme aan de ene zijde van het spectrum kan leiden tot een extremistische reactie aan de andere zijde. Zo was de gestegen geweldsdreiging van rechts-extremisme van de recente jaren, deels een reactie op de opkomst van ISIS indertijd. En de verharding bij rechts-extremisme kan mogelijk zorgen voor verharding bij links-extremisten.

Dreigingen kunnen elkaar ook in de hand werken. De oorlog in Oekraïne zorgde ervoor dat gas schaars werd in Europa en dat droeg weer bij aan een situatie die extremistische, anti-institutionele aanjagers na de coronacrisis nieuwe gelegenheid bood complottheorieën te blijven verspreiden over een 'kwaadwaardige elite'. Andersom zijn de AIVD en de MIVD er alert op dat landen als Rusland onrust in Nederland niet aangrijpen om in het geheim tegenstellingen in de samenleving aan te wakkeren.

Het risico bestaat ook dat dreigingen gaan overlappen. In 2022 bleek vooral de democratische rechtsorde van Nederland daarvoor kwetsbaar. De democratische rechtsorde omvat het politieke en juridische systeem van Nederland, de manier waarop overheid en burgers met elkaar omgaan, én de manier waarop burgers met elkaar omgaan. Daarbij horen onder meer grondrechten, vrijheden en de scheiding der machten.

Rechts-extremisten, links-extremisten en anti-institutionele extremisten hebben dan wel verschillende lezingen over de rol van de overheid – ze zien die respectievelijk als marionet van een 'joods complot', onderdeel van het 'kapitalistisch, autoritair systeem', of 'een elite die van Nederland een totalitaire staat wil maken'.

Maar op hun eigen manier en in hun eigen mate verspreiden ze elk de ondermijnende boodschap dat je de overheid en andere democratische instituties niet kunt vertrouwen. Sommige landen, zoals Rusland, buiten soms het wantrouwen tegen democratische instituties uit en dragen bij aan maatschappelijke onrust in het Westen.

Journalisten, gezagsdragers, juristen, politici en bestuurders zijn afgelopen jaar bovendien het doelwit geweest van zowel extremisten als van georganiseerde misdaad.

Als criminele actoren een dreiging vormen voor de nationale veiligheid, en hun activiteiten leiden tot ondermijning van de democratische rechtsorde, heeft de AIVD de taak daar onderzoek naar te doen. Die conclusie hebben de betrokken ministeries afgelopen jaar getrokken, na een verkennend onderzoek daarnaar een jaar eerder.

De optelsom van ondermijning van de rechtstaat door georganiseerde misdaad, en van extremisme en aangejaagd wantrouwen kan schade aanrichten aan onze manier van samenleven, die lang buiten het zicht kan blijven.

Het kan lang onzichtbaar blijven dat een journalist besluit een item niet te maken, een officier van justitie besluit een onderzoek niet door te zetten, omdat ze de risico's voor hun veiligheid niet acceptabel vinden.

Een geweldsdaad of publieke bedreiging trekken de aandacht. De indirecte gevolgen daarvan, of de sluipende werking van (genormaliseerd) extreem gedachtegoed en opeengestapeld wantrouwen, doen dat vaak niet.

Het kan onzichtbaar blijven dat een journalist besluit een item niet te maken, een officier van justitie besluit een onderzoek niet door te zetten, of een wethouder besluit een maatregel niet te nemen, omdat ze de risico's voor hun veiligheid en die van hun naasten niet acceptabel vinden. Als dat lokaal en verspreid over Nederland gebeurt, kan bovendien lang uit zicht blijven hoe groot het probleem daarvan opgeteld is.

Net zoals het relatief in stilte kan gebeuren dat ouders hun kinderen van school halen of houden omdat ze het onderwijs zijn gaan zien als een verlengstuk van een systeem dat niet het beste met ze zou voorhebben. Of dat mensen niet meedoen aan verkiezingen omdat ze de politiek fundamenteel wantrouwen.

De ondermijnende acties of boodschappen (van extremisten, landen of criminelen) schaden niet alleen het goed functioneren van instituties. Ze kunnen er ook aan bijdragen dat het vertrouwen afbrokkelt dat Nederlanders hebben in elkaar. Dat schaadt dan de mate waarin Nederlanders in staat zijn samen te leven met onderlinge verschillen en uiteenlopende opvattingen.

Omdat schade aan de democratische rechtsorde moeilijk te meten is, moeten daarover geen overhaaste conclusies worden getrokken. Maar de dreiging ertegen uit allerlei hoeken, maakt in ieder geval duidelijk dat de democratische rechtsorde kwetsbaar is en nooit als een gegeven kan worden beschouwd. Dat extremisme en criminele ondermijning van de democratische rechtsorde sluimerend hun werk kunnen doen. En dat het inzet vraagt om de veerkracht van de democratische rechtsorde te versterken.

De AIVD speelt daarin een rol. Inlichtingen helpen bij het scheiden van intenties, schijn en feiten. Ze maken duidelijk in welke context dreigingen bestaan – óf ze werkelijk zo bestaan als het lijkt – en wie er (heimelijk) achter kan zitten. Zoveel mogelijk stellen ze overheden, politie, openbaar ministerie of andere organisaties in staat op te treden.

Voor het goed functioneren van de democratische rechtsorde zijn behalve een weerbare overheid ook weerbare burgers nodig. De AIVD draagt ook op diverse manieren bij aan een weerbaarder samenleving. De hoofdstukken 'Weerbaarheid vraagt een integrale aanpak' op pagina 42 en 'Samenwerking aan een veiliger Nederland' op pagina 50, geven daarvan een actuele stand van zaken.

> 1.1 Rechts-terrorisme

- **De AIVD heeft in 2022 een aantal keren een mogelijke rechts-terroristische dreiging (helpen) voorkomen.**
- **De grootste rechts-terroristische dreiging gaat uit van een nieuwe generatie rechts-extremisten, die vooral online met elkaar in contact staat.**
- **Binnen de hedendaagse rechts-extremistische bewegingen staat antisemitisme centraal.**

De dreiging van rechts-terrorisme in Nederland is in 2022 niet verminderd. In de loop van het jaar heeft de AIVD een aantal keer een mogelijke rechts-terroristische dreiging voorkomen door die actief te verstoren. Ook bracht de dienst over het onderwerp vijf ambtsberichten uit aan het Openbaar Ministerie.

De politie arresteerde (onder andere daarop) een aantal mensen op verdenking van activiteiten die aan rechts-terrorisme zijn gelinkt. Bovendien heeft de AIVD meerdere keren collega-diensten in het buitenland op de hoogte gebracht van (mogelijke) dreigingen, zodat zij actie konden ondernemen.

Ontwikkelingen in het buitenland versterken het dreigingsbeeld. Rechts-terroristen pleegden aanslagen in Slowakije (Bratislava) en de VS (Buffalo). En in België en Duitsland arresteerde de politie meerdere rechts-extremisten die een wapenarsenaal hadden aangelegd.

De groep waarvan de grootste rechts-terroristische geweldsdreiging uitgaat is een relatief nieuwe generatie rechts-extremisten, bestaand uit (jonge) mannen, die internationaal online met elkaar in contact staan, in wisselende chatgroepen, kanalen en platforms. Daar praten ze terroristisch geweld goed en verheerlijken dat.

De grootste en de meest dominante inspiratiebron voor rechts-terroristisch geweld is het ‘accelerationisme’. Zo genoemd omdat aanhangers een in hun ogen aanstaande rassenstrijd sneller op gang willen brengen. Geweld is daarvoor in hun ogen een goed middel. Van die rassenstrijd verwachten ze een maatschappelijke omwenteling in hun voordeel.

Hoewel de Nederlandse beweging steeds van samenstelling verandert – er komen online profielen bij, en online profielen verdwijnen weer – lijkt de omvang nog steeds uit enkele honderden aanhangers te bestaan. Vergelijkbaar met vorig jaar. Het is lastig te voorspellen welke aanhangers daadwerkelijk terroristisch geweld (willen) gaan gebruiken.

Binnen het hedendaagse rechts-extremisme staat vooral antisemitisme centraal. Rechts-extremisten grijpen soms maatschappelijke veranderingen aan om hun ideologie verder uit te dragen. Zo framen ze demografische veranderingen als een complot van ‘de joodse elite’ om bewust het witte ras te verzwakken.

Hun omvolkingscomplottheorie stelt dat die zogenaamde elite daaraan zou werken door middel van ‘omvolking’, vermenging of vervanging van ‘het witte ras’. Hét instrument daarvoor zou het stimuleren zijn van massa-immigratie, vooral uit islamitische en Afrikaanse landen. Immigranten die in hun ogen gemiddeld meer kinderen zouden krijgen, en een lager IQ zouden hebben. Als dat de witte bevolking voldoende verzwakt of verdund zou hebben, zou ‘de joodse elite’ die vervolgens makkelijker onder de duim kunnen krijgen.

Sommige rechts-extremistische groepen verwijten linkse partijen, feministen en de LHBTIQ+-gemeenschap dat zij aan die gepercipieerde ontwikkeling bijdragen – de laatste twee, omdat ze voor minder ‘blank nageslacht’ zouden zorgen.

Jonge mannen, die internationaal met elkaar in contact staan, praten terroristisch geweld goed en verheerlijken dat.

Onlosmakelijk verbonden aan de dreiging die in 2022 uitging van het accelerationisme in het bijzonder en van de rechts-extremistische beweging in het algemeen, is dat het gedachtegoed vooral online wordt gedeeld, gepropageerd en besproken. Kenmerkend daaraan is in de eerste plaats dat soms moeilijk onderscheid valt te maken tussen de verschillende groepen, groepjes en eenlingen die door elkaar bewegen.

Dezelfde profielen kunnen actief zijn in accelerationistische chatgroepen, neo-nazistische kanalen, in groepen die zich als alt-right identificeren (een verzamelnaam, vanaf 2016 uit de VS overgewaaid, voor een nieuwe generatie witte nationalisten die 'het blanke ras zuiver willen houden' – het is geen coherente groep met eensluidende ideeën), en etnonationalistische groepen (groepen die het witte ras de basis vinden voor de nationale identiteit van een land en niet bijvoorbeeld gedeelde waarden of cultuur).

In kanalen die geen terroristische aanslagen lijken voor te staan, kan toch sympathie worden uitgesproken voor de daders, en kan haat en geweld worden genormaliseerd. Hoewel slechts een kleine groep rechts-extremisten voor terroristisch geweld lijkt te zijn, is online het onderscheid tussen voorstanders en tegenstanders van geweld niet altijd duidelijk. In het rechts-extremistische online milieu is de cultuur zo fundamenteel tegendraads, en zijn provocatie en morbide humor zo gewoon, dat het niet vanzelf spreekt wie aanhanger, sympathisant of trol is.

Een tweede kenmerk van het online landschap is hoe boodschappen er worden verpakt en verspreid. Zelden op een manier die voor de argeloze (jonge) kijker of volger herkenbaar rechts-extremistisch is. Maar vaak verpakt als 'humor' in plaatjes en memes, die haatdragend zijn tegen één groep in het bijzonder. Bijvoorbeeld LHBTIQ+, feministen, linkse activisten, niet-westerse immigranten, moslims, joden of politici. Zulke plaatjes en memes worden verspreid buiten de eigen kanalen, onder meer in online games, en zijn vaak gericht op jongeren en op een breder publiek.

De AIVD ziet de tendens dat gewelddadige propaganda soms al voor volgers zorgt om het geweld alleen. Sommige jonge kijkers zijn vooral gefascineerd door het gebruik van wapens en geweld. De rechts-extremistische ideologie en de haat jegens andere bevolkingsgroepen gaat in een aantal gevallen pas later een rol spelen in het radicaliseringsproces.

> 1.2 Rechts-extremisme

- **Niet-gewelddadige rechts-extremistische groepen kunnen de democratische rechtsorde van Nederland in gevaar brengen.**
- **Hun gedachtegoed kan leiden tot radicalisering en staat haaks op de manier waarop Nederland is ingericht.**
- **Extremistische aanjagers proberen volop mee te liften op maatschappelijke discussies.**

Om de democratische rechtsorde te beschermen, onderzoekt de AIVD ook rechts-extremistische groepen die geen terroristische aanslagen voorstaan. Omdat hun gedachtegoed haaks staat op de ideeën die het fundament zijn van de democratische rechtsorde. Als hun beweging substantieel zou worden in omvang of invloed kan dat op termijn het voortbestaan van de democratische rechtsorde in Nederland in gevaar brengen.

Ook kunnen niet-gewelddadige extremistische groepen een voedingsbodem leggen voor radicalisering, door hoe ze aanhangers sociaal en ideologisch vormen. Individuele aanhangers kunnen uiteindelijk de boodschap van terroristisch-georiënteerde bewegingen omarmen.

De rechts-extremistische beweging in Nederland is divers, en bestaat uit een kleine groep neonazi's, groepen die vooral anti-islam zijn, zogeheten identitaire groepen (die zeggen te streven naar 'het behoud van de nationale identiteit' van ieder land, binnen duidelijke nationale grenzen) en volks- en etnonationalisten.

Wat de groepen ondanks hun verschillen delen, is de omvolkingscomplottheorie. Er zijn dan ook (jongere) aanjagers die hopen dat ze rond dat idee in Europa meer samenwerking op gang kunnen brengen tussen de verschillende rechts-extremistische stromingen, en dat ze zo een grote (internationale) beweging kunnen bouwen.

Technische mogelijkheden en de gedeelde taal en cultuur online maken dat makkelijker dan in het verleden. Toch lukt het vormen van een grote beweging tot nu toe niet zo. Culturele en ideologische verschillen staan dat in de weg.

Als hun beweging substantieel zou worden, kan dat op termijn het voortbestaan van de democratische rechtsorde in gevaar brengen.

De grootste dreiging die van niet-gewelddadige rechts-extremistische groepen uitgaat, is dat ze weten te bereiken dat hun extreme ideeën, complotdenken en (verkapt) antisemitisme door veel mensen worden geaccepteerd.

Rechts-extremistische aanjagers proberen dan ook volop mee te liften op maatschappelijke onderwerpen. Ze gebruiken bijvoorbeeld de politieke discussie over hoeveel migratie wenselijk is, om (online) elementen van de omvolkingscomplottheorie te propageren.

> 1.3 Anti-institutioneel extremisme

- **Het centrale narratief van anti-institutionele extremisten vormt een ernstige langetermijn-dreiging tegen Nederland. Die conclusie trok de AIVD in 2022.**
- **Kenmerkend is de boodschap dat in Nederland een kwaad-aardige elite aan de macht is, die 'de vijand' is van de Nederlandse bevolking.**
- **Die boodschap blijft na corona nieuw leven in geblazen worden, en lijkt momenteel het populairste extremistische narratief in Nederland.**

Het gedachtegoed dat Nederland wordt geregeerd door een kleine, kwaadaardige elite die de bevolking wil onderdrukken, tot slaaf maken en zelfs vermoorden, vormt een ernstige dreiging voor de democratische rechtsorde van Nederland. Het is een dreiging voor de lange termijn, omdat het erop lijkt dat die feitelijk onjuiste boodschap breed zal blijven worden verspreid en steeds nieuw leven wordt ingeblazen.

Die conclusie heeft de AIVD in 2022 getrokken na nader onderzoek naar het effect dat groeiend wantrouwen, op basis van extremistisch anti-institutioneel gedachtegoed, kan hebben op de nationale veiligheid.

Omdat de beweging vijandig is tegen allerlei instituties die belangrijk zijn voor de democratische rechtsorde – ministers, Kamerleden, journalisten, wetenschappers, politie en rechters – spreekt de AIVD sinds 2022 van 'anti-institutioneel extremisme' Voorheen gebruikte de dienst de term 'anti-overheidsextremisme'. Ondanks dat corona als thema minder belangrijk is geworden, is de omvang van de beweging waarschijnlijk gegroeid.

De AIVD typeert het centrale gedachtegoed van de anti-institutionele beweging nu als een 'democratie-ondermijnend narratief': een boodschap (of boodschappen) die de democratische rechtsorde bedreigen, hetzij omdat dat precies het doel ervan is, hetzij omdat dat het effect ervan is – en soms beide. De dienst onderzoekt ook andere (extremistische of terroristische) narratieven.

Kenmerkend voor het narratief van anti-institutionele extremisten is het idee dat in Nederland een kwaadaardige elite aan de macht is, die de controle heeft over onder meer overheid, rechtspraak, media en wetenschap. Die elite zou streven naar een totalitaire controlestaat, en daartoe Nederlanders onderdrukken, tot slaaf maken, en zelfs vermoorden. De elite zou gebeurtenissen en fenomenen verzinnen die als voorwendsel dienen voor steeds verdergaande controle, zoals de coronapandemie, de stikstofcrisis en de oorlog in Oekraïne.

De aanhangers van het narratief zeggen dan ook in bezet gebied te leven, en in oorlog te zijn met de elite. Personen die deel uitmaken van de elite moeten worden gearres-teerd, berecht in tribunalen en volgens sommigen ter dood worden gebracht.

De AIVD schat in dat dit narratief over een 'kwaadaardige elite' op dit moment het populairste extremistische narratief is. Het precieze aantal is niet met zekerheid vast te stellen, maar de AIVD schat dat waarschijnlijk meer dan honderdduizend personen er in meer of mindere mate geloven.

Het narratief vormt om twee redenen een ernstige dreiging. In de eerste plaats bestaat het risico dat mensen op basis ervan geweld gaan goedpraten en zelf radicaliseren tot geweld. Dat risico werd ook in januari 2022 zichtbaar. Toen werd een man opgepakt voor het bedreigen van een bewindspersoon. In 2021 werd al een man opgepakt voor het beramen van een moordaanslag op de premier.

Aanjagers van het narratief zetten tot nu toe niet expliciet aan tot gewelddadig, extremistisch handelen. Over het algemeen roepen zij juist op tot geweldloos verzet, en tot nu toe is het aantal gewelddadige uitwassen beperkt. Maar ze leveren wel het frame dat er een 'elite' is die de vijand is, waarmee aanhangers in 'oorlog' zijn. Door de woordkeuze van sommige aanjagers ontstaat er bewust ambiguïteit die bij aanhangers tot gewelddadig handelen kan leiden.

Door de woordkeuze van sommige aanjagers ontstaat er bewust ambiguïteit die bij aanhangers tot gewelddadig handelen kan leiden.

In de tweede plaats kan het blijven verspreiden van onjuiste vijandige boodschappen, zorgen voor zoveel wantrouwen tegen (de legitimiteit van) ministers, Kamerleden, rechters, politieagenten, journalisten en wetenschappers, dat zij in hun werken worden belemmerd. Zulke ondermijning van democratische instituties, samen met breed verspreid wantrouwen en het afhaken van burgers, kan de democratische rechtsorde in zijn voortbestaan bedreigen.

Anti-institutionele extremisten willen overigens niet zozeer af van de democratie, de overheid, rechters, politie, media en wetenschap op zichzelf. Ze willen af van hoe die instituties nu zijn ingevuld. Tot die tijd streven sommige aanhangers naar hun eigen, parallelle rechtsorde en samenleving. Onder meer met een eigen schaduwregering en eigen geld.

De AIVD ziet dat aanjagers een eigen draai geven aan gebeurtenissen in het nieuws, en zo het narratief blijven herhalen. Aanvankelijk richtten ze zich vooral op de coronamaatregelen. Nadat dat meeste daarvan waren afgeschaft, daalde het aantal aanhangers tijdelijk. Inmiddels komen de klimaatcrisis, stikstof en de oorlog in Oekraïne meer aan bod, en winnen de aanjagers weer aanhang. Omdat zij hun narratief blijven verbinden aan nieuwe en belangrijke maatschappelijke thema's, verwacht de AIVD dat de dreiging ervan op de lange termijn zal blijven.

Lees meer op aivd.nl/extremisme

> 1.4 Links-extremisme

- **De linkse actiescene in Nederland groeide.**
- **De aanwezigheid van een insurrectioneel netwerk, en de internationalisering die de beweging doormaakt, kunnen mogelijk leiden tot radicalisering.**
- **Steeds meer extremistische groepen gaan zich bezighouden met het thema klimaat.**

De afgelopen jaren groeide de linkse actiescene in Nederland. Ook in 2022 zette die door. De aanwas kwam vooral van jonge mensen uit grote steden, die belangstelling hebben voor anarchistische en marxistische ideeën. Veel van hen zijn vrouwen. Dat heeft ook te maken met de aandacht voor het feminisme binnen de anarchistische beweging. Terwijl bij veel rechts-extremisten blanke masculiniteit een belangrijk thema is, houdt een deel van de linkse actiescene zich bezig met de strijd tegen wat ze het patriarchaat noemen – (de positie van) de witte man.

De groei zorgde in 2022 niet voor meer extremistische activiteiten, en acties zijn de afgelopen jaren in de regel niet gewelddadig. De AIVD doet daarnaar alleen onderzoek als er sprake is van extremisme. Níet bij activisme, omdat daarbij geen ondemocratische doelen worden nagestreefd of ondemocratische methodes worden gebruikt.

Maar er kan radicalisering plaatsvinden, bijvoorbeeld onder invloed van ideologie die haaks staat op de democratische rechtsorde, en door extremistische kopstukken. Enkele ontwikkelingen van afgelopen jaar kunnen mogelijk leiden tot zulke radicalisering, en maken het lastiger te voorspellen hoe groepen en personen uit de scene zich zullen gedragen.

Zo wordt de scene in Nederland internationaler. Dat is relevant voor de dreiging, omdat de actiescene in andere landen vaak radicaler is, en links-extremisten er vaker geweld gebruiken. Radicalere buitenlandse activisten en groepen, of door hen geïnspireerde Nederlanders, kunnen zich afkeren van de protestcultuur in Nederland omdat ze die te gematigd vinden. Het risico bestaat dan dat ze vooral nog gelijkgestemden opzoeken, onder meer in online bubbels. Onder zulke omstandigheden kunnen mensen sneller radicaliseren.

Insurrectionele netwerken hebben in het afgelopen decennium in diverse Europese landen bomaanslagen, brandstichtingen en bankovervallen gepleegd.

Ook kan de aanwezigheid van een zogeheten insurrectioneel netwerk een rol gaan spelen. (Hooguit) enkele tientallen zogeheten insurrectionele anarchisten zijn nu actief in de anarchistische beweging in Nederland. Het gaat om een substroming van het anarchisme, waarbij de nadruk ligt op continue ‘opstand’ door middel van ondergrondse, militante, illegale en soms gewelddadige acties. Aanhangers ervan in het buitenland hebben een aanmerkelijk hogere geweldsbereidheid laten zien. Insurrectionele netwerken hebben in het afgelopen decennium in diverse Europese landen bomaanslagen, brandstichtingen en bankovervallen gepleegd.

Klimaatacties van links-activistische groepen in Nederland staan in een traditie van burgerlijk ongehoorzame, maar geweldloze actie waarmee de activisten de politieke agenda willen beïnvloeden.

Lees meer op aivd.nl/extremisme

De anarchistische scene in Nederland houdt zich zowel bezig met langlopende campagnes (neem de huidige Abolish Frontexcampagne, gericht tegen vreemdelingenbeleid), als met actuele thema's die leven in de samenleving. Thema's waarop de actievoerders zich nu proberen te profileren zijn onder meer de opkomst van rechts-extremisme, wonen, en wat zij zien als politiegeweld. Het is voorstelbaar dat zij op die thema's op termijn extremistisch kunnen optreden.

Dat kan ook gebeuren rond het thema klimaat. Dat werd afgelopen jaar een belangrijker onderwerp voor anarchisten. Ze zien dat in de context van hun strijd tegen 'het kapitalistische autoritaire systeem'. Klimaatacties van links-activistische groepen in Nederland staan in een traditie van burgerlijk ongehoorzame, maar geweldloze actie waarmee de activisten de politieke agenda willen beïnvloeden. De AIVD heeft geen aanwijzingen dat deze groepen radicaliseren.

Maar anarchisten zijn een stuk radicaler dan zulke groepen. Zij zetten zich af tegen de meest prominente activistische klimaatbeweging Extinction Rebellion. Bovendien wordt klimaat ook een onderwerp voor anti-institutioneel extremisten (de 'klimaathoax' illustreert voor hen de kwalijke rol die 'de elite' zou spelen) en in mindere mate voor rechts-extremisten. Dat kan leiden tot polarisatie, waarbij de verschillende groepen de confrontatie met elkaar kunnen zoeken.

> 1.5 Jihadistisch terrorisme

- **De AIVD acht de dreiging van door ISIS aangestuurde aanslagen hoger dan de afgelopen paar jaar.**
- **Ondertussen is de dreiging vanuit de jihadistische beweging in Nederland grotendeels gelijk gebleven.**

Een talibanstrijder bij een vernietigd explosievendepot van ISIS in Afghanistan. De dreiging van aangestuurde aanslagen door ISIS-structuren in Afghanistan nam in 2022 toe. Foto: EPA

Het mondiaal jihadisme vormt nog altijd de belangrijkste terroristische dreiging tegen Nederland. De beweging bestaat uit bekende terroristische organisaties als Al Qaida en ISIS en aan hen gelieerde groepen, netwerken en individuele aanhangers over de hele wereld, waaronder in Nederland.

ISIS, en ook nog steeds Al Qaida, spelen zo'n belangrijke rol in de dreiging, omdat ze zich inspannen om lokale aanhangers van jihadisme te inspireren of op te roepen om geweld te gebruiken. Bovendien hebben ze de ambitie zelf grote en complexe aanslagen in het Westen te organiseren of aan te sturen.

Vooral in de tweede helft van 2022 zag de AIVD een toename van inlichtingen over aanslagplannen en mogelijke operatives van ISIS. Daarom acht de AIVD de dreiging van door ISIS aangestuurde aanslagen in Europa hoger dan in 2021. Die dreiging komt vooral van netwerken die worden aangestuurd door ISIS-structuren in Afghanistan, en in mindere mate Syrië.

ISIS is in 2022 wel onder druk gezet. Onder meer door de anti-ISIS-coalitie, door het verlies van de kalief in Syrië (twee keer) en de strijd met de Taliban in Afghanistan. Toch slaagt de organisatie erin structuren in stand te houden en nieuwe op te zetten om operaties te kunnen uitvoeren in het Westen. De AIVD werkt nauw samen met collega-diensten om de verhoogde aanslagdreiging van ISIS het hoofd te bieden.

De AIVD acht het twijfelachtig dat Al Qaida de capaciteit heeft opgebouwd om operatives met aanslagplannen naar Europa te sturen. Ook de dreiging voor Europa van affiliates van Al Qaida lijkt beperkt. Groepen als Al Shabaab in Somalië en Jama'at Nasr al-Islam wal Muslimin (JNIM) in de Sahel hebben wel sporadisch regionale successen, maar ze lijken zich vooral op regionale conflicten te richten. Al Qaida lijkt nog geen munt te hebben kunnen slaan uit de machtsovername van de Taliban in Afghanistan.

Illustratief voor de nog altijd reële dreiging is de aanhouding van een 20-jarige Syriër. Hij wordt verdacht van het voorbereiden van een terroristisch misdrijf.

En maanden na de dood van hun leider Zawahiri (door een Amerikaanse drone) heeft de organisatie nog niets gecommuniceerd over een vervanger.

Terwijl de dreiging van door ISIS aangestuurde aanslagen recent toeneemt, was 2022 was ook het jaar met de minste jihadistische aanslagen in Europa sinds 2011. Al sinds 2017 daalt het aantal door jihadisten uitgevoerde aanslagen in Europa. Ook lijkt de beweging in Nederland licht gekrompen. De AIVD rekent nu zo'n vijfhonderd personen tot de jihadistische beweging in Nederland en ruim honderd volwassen Nederlanders in het buitenland (de meesten van hen in Syrië en Turkije).

Bovendien is de beweging is nog altijd uiteengevallen in losse groepen en eenlingen die verschillend denken over bepalende kwesties. Die verschillen zijn in 2022 niet overbrugd door charismatische leiders of een gezamenlijke zaak, of een mobiliserende kwestie zoals een (nieuw) buitenlands strijdgebied.

Hoewel dat goede ontwikkelingen zijn, is de dreiging die van de Nederlandse beweging uitgaat nog altijd vergelijkbaar met voorgaande jaren. Zo gaat de overgrote meerderheid van meldingen en leads die de AIVD krijgt, nog altijd over (mogelijk) jihadisme.

En dat de afgelopen jaren in Europa vrijwel geen aanslagen zijn uitgevoerd in groepsverband komt mede doordat inlichtingen- en veiligheidsdiensten die tijdig wisten te onderzoeken en verijdelen. In Europa zijn diverse door ISIS geïnspireerde jihadisten de afgelopen jaren dan ook strafrechtelijk vervolgd voor het treffen van voorbereidingshandelingen. Ook in Nederland, zoals beschreven in voorgaande jaarverslagen van de AIVD.

Aanslagen die in groepsverband worden voorbereid, kunnen vaak grotere schade aanrichten dan aanslagen door alleen handelende terroristen. Maar vanwege de noodzakelijke onderlinge communicatie, hebben veiligheidsdiensten meer mogelijkheden signalen ervan op te vangen.

De mate van activiteit, verbondenheid en mobilisatie van de beweging als geheel, zegt niet altijd iets over de geweldsdreiging van individuele (groepjes) jihadisten. Vooral niet naarmate de beweging meer versnipperd raakt. Sinds 2018 zijn vrijwel alle jihadistische aanslagen in Europa juist gepleegd door alleenhandelende daders.

Illustratief voor die nog altijd reële dreiging is de aanhouding van een 20-jarige Syriër in Nederland, afgelopen december. Zijn aanhouding volgde na een ambtsbericht van de AIVD. De man wordt verdacht van het voorbereiden van een terroristisch misdrijf.

De zaak onderstreept de fragmentatie van de Nederlandse beweging en de onvoorspelbaarheid van de dreiging. Juist enkelingen kunnen de stap naar geweld ineens zetten, als de situatie dat in hun ogen nodig maakt.

Zoals aangekondigd in het jaarverslag over 2021 onderzocht de AIVD ook welke dreiging uitgaat van jihadisten die naar Nederland terugkeren uit conflictgebieden in Syrië en Irak, en de dreiging die uitgaat van veroordeelde jihadisten die in detentie zitten op de terroristenafdeling van de Dienst Justitiële Inrichtingen. De AIVD heeft van beide groepen niet waargenomen dat ze in 2022 een significante, dreigingsverhogende impact hadden op de beweging in Nederland.

Daarbij past wel een voorbehoud. De AIVD blijft onderzoek doen naar jihadisten die terugkeren in de samenleving, vanwege hun vaak hogere dreigingsprofiel. Andere Europese landen blijven daar ook alert op.

De druk die de jihadistische beweging ervaart van terrorismebestrijding lijkt de beweging weliswaar te verzwakken, tegelijk vergroot het binnen de beweging het bewustzijn van hoe inlichtingen- en veiligheidsdiensten en de (rest van de) strafrechtketen werken. Dat kan ertoe leiden dat activiteiten van jihadisten minder zichtbaar worden.

Ook heeft het jihadisme in Nederland eerder periodes van relatieve rust gehad. In het bijzonder tussen 2008 en 2012. De opkomst van ISIS en de strijd in Syrië en Irak zorgde daarna voor een heropleving van de beweging.

Lees meer op aivd.nl/terrorisme

> 1.6 Radicale islam

- **De dreiging vanuit het zogeheten wahhabi-salafisme voor de democratische rechtsorde in Nederland is afgenomen.**
- **De meeste wahhabi-salafisten in Nederland wijzen het gebruik van geweld af. Een deel van deze groep vaart een praktischer en meer verdraagzame koers.**
- **Wahhabi-salafistische vorming is geen vanzelfsprekende route naar verdere radicalisering.**

De AIVD deed ook het afgelopen jaar onderzoek naar aanjagers van het wahhabi-salafisme. Deze fundamentalistische stroming van de islam heeft ideeën die haaks staan op de democratische rechtsorde. Hoewel de groep in Nederland relatief klein is, kunnen de leden onevenredig veel invloed uitoefenen op de islamitische gemeenschap in Nederland.

Aanjagers van het wahhabi-salafisme streven ernaar om de geloofsleer en -praktijk van moslims zoveel mogelijk te 'zuiveren' van volgens hen ongeoorloofde invloeden. Onderdeel van de leer is afkeer hebben van andersdenkende moslims en ongelovigen, wat ook afkeer van de Nederlandse samenleving als geheel kan betekenen. Daarbij wijzen ze soms ook de grondwet, overheid, politie, rechters en andere democratische instituties af. Als een groep met deze denkbeelden een grote aanhang en invloed weet te krijgen, kan deze een gevaar vormen voor het voortbestaan van onze democratische rechtsorde.

Hoewel de groep in Nederland relatief klein is, kunnen de leden onevenredig veel invloed uitoefenen op de islamitische gemeenschap in Nederland.

De AIVD signaleerde de afgelopen jaren twee ontwikkelingen binnen de Nederlandse wahhabi-salafistische gemeenschap die relevant zijn voor de dreiging. Ten eerste: de meeste wahhabi-salafistische aanjagers wijzen (het geweld van) het jihadisme actief af. De wahhabi-salafistische leer en vorming kan – vanwege de theologische overeenkomsten – nog steeds gezien worden als een voedingsbodem voor radicalisering richting jihadisme, maar dit is zeker niet vanzelfsprekend of de enige route.

Ten tweede: een deel van de wahhabi-salafisten lijkt zich de afgelopen jaren meer pragmatisch en verdraagzaam op te stellen. Dit is bijvoorbeeld terug te zien in het minder afkeren of haten van andersdenkenden, meer maatschappelijke participatie en het toestaan of zelfs aanmoedigen van het uitbrengen van je stem tijdens verkiezingen.

Het naleven van de zuivere islam in een westers land als Nederland leidt tot verschillende praktische vraagstukken. Die gaan met name over hoe wahhabi-salafisten zich dienen op te stellen binnen de Nederlandse samenleving. Het is onvermijdelijk dat zij in contact komen met de in hun ogen zondige buitenwereld. Voormannen pleiten steeds vaker voor het afwegen van de voor- en nadelen van bepaalde strikte wahhabi-salafistische leefregels. Zij staan soms uitzonderingen toe om de toegankelijkheid en praktiseerbaarheid van hun geloof in de Nederlandse maatschappij te vergroten.

Deze ontwikkeling komt ook voort uit de sterke behoefte om hun boodschap te verspreiden onder andersdenkende moslims en geïnteresseerde niet-moslims. Doordat deze pragmatische koers toegankelijker is, en beter na te leven, bereiken ze een grote doelgroep. Dit zijn vaak jongeren.

Een deel van de wahhabi-salafisten lijkt zich de afgelopen jaren meer pragmatisch en verdraagzaam op te stellen.

De AIVD schat in dat door deze veranderingen de dreiging voor de democratische rechtsorde vermindert. Of deze ontwikkeling zich voortzet moet blijken. Een deel van de aanjagers blijft namelijk wel vasthouden aan een strikte, onverdraagzame en antidemocratische uitleg van de wahhabi-salafistische leer. En ook zij proberen hun achterban en doelgroep te bereiken, te vormen en op te voeden, bijvoorbeeld via het informeel onderwijs.

Informeel wahhabi-salafistisch onderwijs

Informeel wahhabi-salafistisch onderwijs wordt buiten reguliere schooluren gegeven. Dit gebeurt soms in moskeeën, maar vaker in gebouwen die hier specifiek voor bedoeld zijn. De AIVD onderkent ongeveer vijftig wahhabi-salafistische informele lesinstituten die waarschijnlijk een boodschap onderwijzen die op gespannen voet staat met de democratische rechtsorde.

Hier krijgen naar schatting jaarlijks enkele duizenden – soms al heel jonge – leerlingen les. Landelijk gezien is dit een zeer kleine minderheid van alle islamitische centra in Nederland waar informeel onderwijs wordt gegeven.

In welke mate de onderwijsboodschap van deze lesinstituten ondermijnend is voor de democratische rechtsorde, is niet eenvoudig te bepalen. In het algemeen geldt dat de minst extremistische onderwijsboodschap een groter publiek bereikt: enkele honderden leerlingen per informeel lesinstituut. De meest extremistische boodschap bereikt er slechts enkele tientallen per instituut.

Buitenlandse financiering en inmenging

De financiering van de bovengenoemde informele wahhabi-salafistische onderwijscentra komt grotendeels uit de eigen achterban. Islamitische organisaties in Nederland vragen incidenteel financiering aan in de Golfregio. Bijvoorbeeld voor een nieuw islamitisch centrum of voor de professionalisering van het informele lesaanbod. Dat blijkt uit AIVD-onderzoek naar buitenlandse financiering en ongewenste inmenging. De hoogte van de bedragen varieert van enkele tonnen tot enkele miljoenen euro's.

Soms stellen de donors voorwaarden. Van de ontvanger van donaties uit de Golfregio kan bijvoorbeeld worden verwacht dat deze de verspreiding van het wahhabi-salafisme stimuleert, dat het land van de donerende partij gepromoot wordt of dat de ontvanger verregaand toezicht door de donerende partij accepteert.

Met name wahhabi-salafistische organisaties lijken financiering aan te vragen bij gelijkgestemde organisaties in de Golfregio. Hiermee zouden zij een financieel voordeel kunnen hebben ten opzichte van andere islamitische organisaties in Nederland, waardoor het bereik van wahhabi-salafistische organisaties kan worden vergroot. Op basis van het onderzoek in 2022 heeft de AIVD de indruk dat financiering uit de Golfregio een beperkte landelijke impact heeft.

Lees meer op aivd.nl/radicale-islam

2 Internationale dreigingen

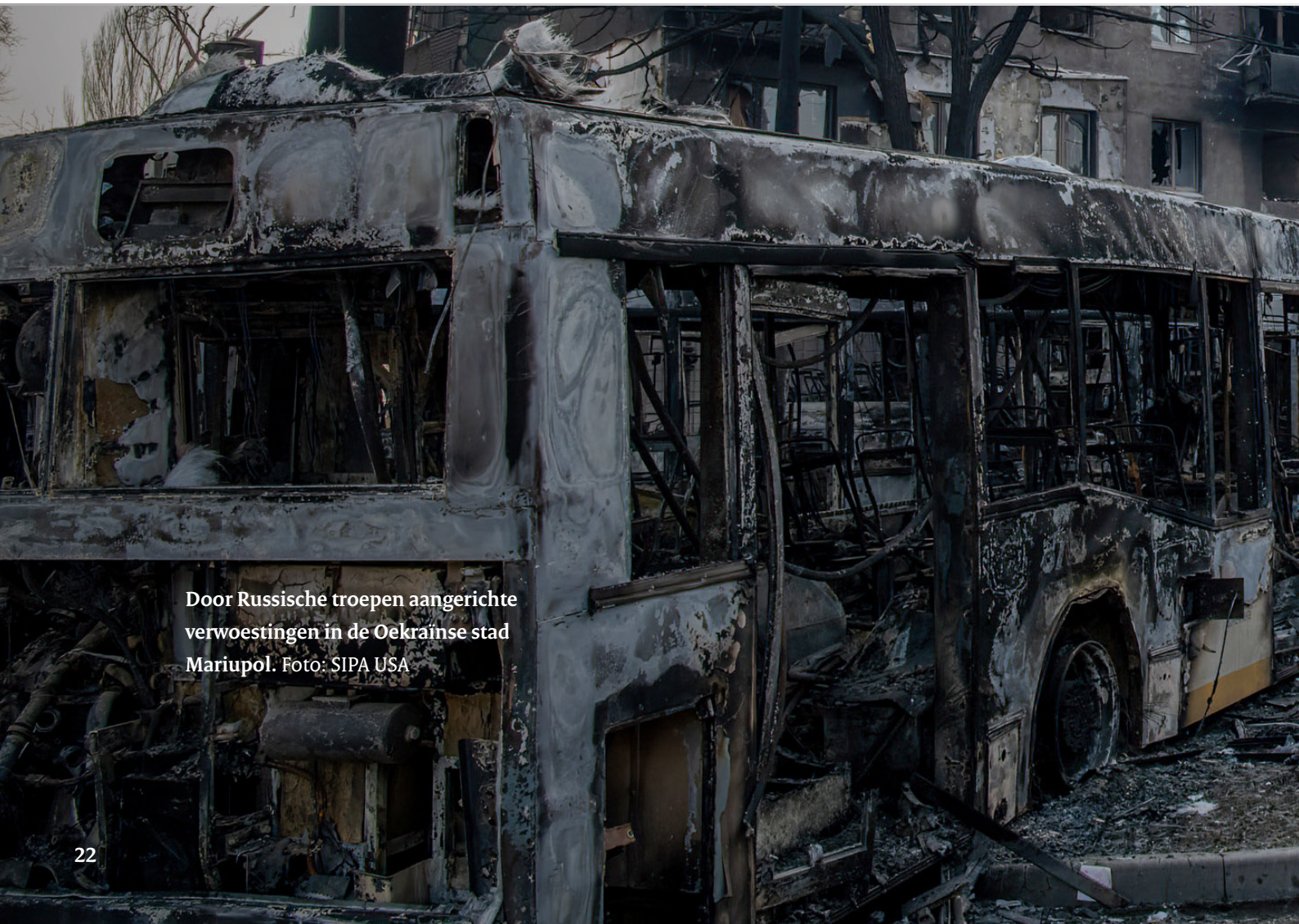

Door Russische troepen aangerichte verwoestingen in de Oekraïnse stad Mariupol. Foto: SIPA USA

THEMAVERHAAL

- **De inval van Rusland in Oekraïne is meer dan een conflict tussen twee landen.**
- **Oekraïne is het militaire strijdtoneel, maar voor Moskou gaat de onderliggende strijd over zeggenschap over hoe de wereld wordt bestuurd.**
- **De AIVD en de MIVD onderzoeken alle dreigingen die van Rusland uitgaan in samenhang.**

Ruslands inval in Oekraïne was een geopolitieke systeemschok

'Geen enkel groot land eindigt waar zijn grondgebied eindigt.' Dat is het centrale thema in president Poetins geopolitieke denken: Rusland eist als zelfverklaarde grootmacht het recht op de wereldorde te kunnen vormgeven naar eigen inzicht. Rusland gaat militaire avonturen aan, organiseert ongekende binnenlandse repressie, hackt, liquideert vijanden, ligt dwars in internationale organisaties, probeert verdeeldheid te zaaien in het Westen, gebruikt de gaskraan om het Westen te chanteren, escaleert zijn nucleaire retoriek, en probeert in samenwerking met China het internationale systeem in het eigen voordeel aan te passen.

Met de grootschalige invasie van Oekraïne, in februari, heeft Rusland de grootste oorlog op het Europese continent ontketend sinds de Tweede Wereldoorlog. Poetin heeft met de invasie duidelijk gemaakt dat Rusland bereid is om op grote schaal geweld te gebruiken om de Europese en internationale verhoudingen naar zijn hand te zetten.

Met de inval begon dan ook meer dan een militair conflict tussen twee landen. Het bracht ontwikkelingen die al lang gaande zijn in de wereld plotseling in stroomversnelling, veranderde de verhoudingen tussen groepen landen, en kan nog lange tijd beïnvloeden hoe landen met elkaar omgaan. Het bleek, kortom, een geopolitieke systeemschok.

Oekraïne is het militaire strijdtoneel, maar voor Moskou gaat de onderliggende strijd over de geopolitieke verhoudingen in de wereld. Moskou beschouwt zich al jaren in een existentieel conflict met het Westen. Hoewel Rusland waarschijnlijk geen openlijk militair conflict met de NAVO wil riskeren, schrikt het er niet voor terug om een breed arsenaal aan middelen te gebruiken om het Westen schade toe te brengen en zijn eigen positie te verbeteren.

Moskou gebruikt bijvoorbeeld energie als wapen om westerse economieën te beschadigen. Rusland beperkt doelbewust de gastoevoer naar Europa, waardoor krapte ontstaat op de markten en gasprijzen tot recordhoogte stijgen. Hier voelt vrijwel iedere Europeaan de gevolgen van Poetins economische oorlog tegen het Westen. Rusland hoopt zo het maatschappelijk draagvlak voor de westerse steun aan Oekraïne te ondermijnen.

Rusland gebruikt ook informatie als wapen tegen het Westen. Het land zegt in 'informatie-oorlog' met het Westen te zijn en gebruikt daarvoor onder meer staatsmedia, bekende Russen, opiniemakers, websites, veteranen, bloggers en inwoners uit de Donbas om het eigen narratief te versterken en critici in een kwaad daglicht te plaatsen.

Russische inlichtingen- en veiligheidsdiensten en uiteenlopende (semi-) overheidsfunctionarissen zijn in het verborgen actief om het Kremlin-narratief te versterken.

Het Kremlin richt zijn informatiecampagnes niet alleen op de eigen en op de Oekraïense bevolking. Het zoekt ook heimelijk naar ingangen in de Europese politiek, en bij Europese bestuurders en media. Hoewel Moskou zijn pijlen daarbij niet specifiek op Nederland richt, heeft Moskou afgelopen jaar soms verregaande pogingen gedaan om het westerse publieke debat over de invasie en het politiek-bestuurlijke bestel heimelijk te beïnvloeden.

Spionage is voor Rusland eveneens een wapen in de strijd. Het Kremlin gebruikt de inlichtingen- en veiligheidsdiensten FSB, GRU en SVR als instrument om binnen- en buitenlandse doelen te behalen. Rusland probeert er door spionage onder meer achter te komen hoe de NAVO en de EU besluiten nemen, en vervolgens hoe het die besluitvorming kan ondermijnen. De AIVD en MIVD zijn samen met internationale partners voortdurend actief om deze dreiging tegen te gaan. In reactie op de Russische inval hebben Europese landen bijvoorbeeld meer dan 350 Russische inlichtingenofficieren tot persona non grata verklaard. (Lees meer daarover op pagina 27).

De invasie heeft duidelijk gemaakt dat Rusland bereid is op grote schaal geweld te gebruiken om de internationale verhoudingen naar zijn hand te zetten.

Ten slotte gebruikt Rusland ook cyberaanvallen. Niet zo grootschalig als tijdens en kort na de invasie werd verwacht, maar het digitale domein is wel degelijk belangrijk gebleken in de oorlog. Rusland probeerde door digitale spionage onder meer een beeld te krijgen van Oekraïense politieke en militaire besluiten, Oekraïense troepenbewegingen en communicatie tussen legeronderdelen. Rusland probeerde ook door digitale spionage rekruten van het Oekraïense leger te identificeren. Bovendien lijkt Rusland meer bereid digitaal te spioneren bij landen die Oekraïne steunen. En – tegen de achtergrond van de Europese gastekorten – moet Rusland worden gezien als een grotere digitale bedreiging voor de wereldwijde energiesector.

De AIVD en de MIVD onderzoeken alle dreigingen die van Rusland uitgaan in samenhang. De diensten maken potentiële doelwitten van deze Russische dreigingen in Nederland weerbaarder. Specifiek het Nederlandse politieke bestel. De diensten hebben ook als doel (digitale) operaties van de Russische inlichtingen- en veiligheidsdiensten FSB, SVR en GRU in binnen- en buitenland te verstoren, om ervoor te zorgen dat die minder effectief zijn. De AIVD beschouwt de activiteiten van deze Russische diensten als een dreiging tegen de nationale veiligheid van Nederland, en tegen de Nederlandse belangen in het buitenland. Daarnaast voorzien de AIVD en MIVD de regering en ministeries van informatie om de dreiging die van Rusland uitgaat te duiden en de overheid in staat te stellen om daar passend beleid tegen te maken.

De sociaaleconomische effecten van de oorlog kunnen mogelijk bijdragen aan maatschappelijke onrust in Nederland en de groei van anti-institutioneel extremisme. Ook kan het kansen bieden voor het internationaal terrorisme, gericht tegen Europa. Potentieel kunnen die ontwikkelingen elkaar versterken. De AIVD heeft geen aanwijzingen dat (grote) groepen Nederlanders met een extremistische ideologie naar Oekraïne zijn gereisd om daar deel te nemen aan de oorlog, aan hetzij Oekraïense, hetzij Russische zijde.

Lees meer op aivd.nl/oekraine

> 2.1 Spionage en inmenging in Nederland

- **Spionage en inmenging in Nederland waren in 2022 een omvangrijk probleem.**
- **In februari zette Nederland zeventien Russische inlichtingenofficieren uit.**
- **In april voorkwam de AIVD dat een Russische spion onder uitgebreide dekmantel werkzaamheden kon verrichten bij het Internationaal Strafhof.**
- **Diverse landen probeerden in Nederland (voormalige) burgers te monitoren. Enkele landen bleken eerder bereid dodelijk geweld te gebruiken tegen gevluchte dissidenten.**

Andere landen ondernemen in Nederland in het geheim activiteiten die onze veiligheid bedreigen en onze rechtsorde ondermijnen. Afhankelijk van de activiteit spreken we van spionage, heimelijke beïnvloeding of ongewenste inmenging. De AIVD probeert dat op tijd te ontdekken om het, samen met de juiste instanties, te kunnen tegengaan.

Als landen in het geheim en onrechtmatig actief zijn in Nederland, is dat altijd om er zelf beter van te worden. Ze hebben daarbij een aantal specifieke doelen en methoden. In de eerste plaats proberen sommige landen achter Nederlandse geheimen, kennis en technologie te komen – spionage. Zo verwachten ze politiek, economisch of militair voordeel te krijgen.

In de tweede plaats zijn er landen, waaronder Rusland, die westerse democratieën en samenwerking onopgemerkt proberen te ondermijnen, omdat ze profiteren van een zwakker Westen. Ook kunnen zij zich inspannen om de sociale en politieke stabiliteit van Nederland te verzwakken. We noemen dat (heimelijke) beïnvloeding.

Landen proberen de Nederlandse overheid soms ook heimelijk te beïnvloeden bij het nemen van (internationale) besluiten, of ze proberen de Nederlandse bevolking een positiever maar onjuist beeld te geven van (acties van) hun land. Daarbij brengen ze soms bewust desinformatie in omloop (niet te verwarren met publieke diplomatie of propaganda, waarnaar de AIVD geen onderzoek doet).

In de derde plaats zijn landen in het geheim actief in Nederland om binnen de diaspora van hun (voormalige) burgers in Nederland personen in de gaten te houden. Sommige landen zijn daarbij intimiderend en gewelddadig gebleken. Dit kan ervoor zorgen dat migranten en Nederlanders met een migratieachtergrond zich hier minder vrij en veilig voelen.

De schade door spionage

Hoewel het meestal niet het belangrijkste doel van landen is om Nederland te schaden, kan de schade door spionage en inmenging groot zijn. Spionage raakt dan ook iedere Nederlander. Door bijvoorbeeld economische spionage kunnen innovatieve kennis en technologie uit Nederland verdwijnen.

Spionage en inmenging kunnen de eenheid van westerse samenwerkingsverbanden zoals de EU en de NAVO ondermijnen en zo de wereld minder veilig maken. Ook kan heimelijke beïnvloeding onrust en tegenstellingen in onze samenleving (verder) aanwakkeren.

Een omvangrijk probleem

Spionage en inmenging door andere landen waren in 2022 een omvangrijk probleem voor Nederland. Een aantal landen, methoden en doelen worden in dit jaarverslag dan ook apart behandeld.

Rusland en China bedreigen de nationale veiligheidsbelangen van Nederland het meest. Daarom zijn er hoofdstukken over de Russische inval in Oekraïne en de impact daarvan op de dreiging voor Nederland en zijn bondgenoten (pagina 24), en over de assertieve rol die China internationaal speelt (pagina 33). Daarin is er ook aandacht voor de spionage-activiteiten van die landen.

Cyberspionage heeft geen ander doel dan andere spionage. Het is een specifieke manier om te spioneren, namelijk digitaal. Ook zijn er specifieke (beveiligings)maatregelen om cyberdreiging tegen te gaan. Die worden behandeld op pagina 29.

Spionage die de economische veiligheid van Nederland in gevaar brengt, wordt besproken op pagina 42. Zowel omdat het zo'n urgent probleem is, als omdat er specifieke manieren zijn om Nederland economisch weerbaarder te maken.

Die weerbaarheid, ook tegen andere dreigingen, wordt besproken op pagina 35. Daarbij wordt ook belicht waarom juist een integrale aanpak zo belangrijk is.

Spionage

Diverse landen probeerden in 2022 in Nederland geheimen te stelen om daar onder meer politiek hun voordeel mee te doen. Dat ging niet alleen om Nederlandse geheimen, te vinden bij overheidsinstanties. Maar ook om informatie over en bij organisaties en bondgenootschappen waarvan Nederland lid is, zoals de EU en de NAVO. Nederland wordt dan gebruikt als springplank.

Vooral Rusland probeert al jaren politieke informatie te stelen bij de EU en de NAVO. Om fysieke spionage door Rusland te dwarsbomen, hebben Europese landen in reactie op de Russische inval in Oekraïne in februari, meer dan 350 Russische inlichtingenofficieren tot persona non grata verklaard. Nederland wees zeventien inlichtingenofficieren uit, zij werkten onder diplomatieke dekmantel.

De actie illustreert de toegenomen samenwerking tussen Europese inlichtingen- en veiligheidsdiensten om spionage te voorkomen. De samenwerkende diensten stemmen niet alleen het uitzetten van spionnen af, ze wisselen ook gegevens uit over onderkende inlichtingenofficieren zodat die elders geen schade kunnen aanrichten.

De uitwijzing is een zware tegenslag voor de Russische inlichtingendiensten. Rusland zal waarschijnlijk proberen de aanwezigheid van inlichtingenofficieren in diplomatieke vertegenwoordiging weer op te bouwen.

De AIVD voorkwam in april dat een inlichtingenofficier van de Russische militaire inlichtingendienst GRU bij het Internationaal Strafhof (ICC) in Den Haag stage kon lopen. Daarbij zou hij kunnen hebben spioneren. Het Internationaal Strafhof is voor Rusland een interessante organisatie omdat het onderzoek doet naar mogelijke oorlogsmisdaden van Rusland in Georgië en Oekraïne.

De inlichtingenofficier maakte gebruik van een Braziliaanse dekmantelidentiteit en was voor zijn werk jarenlang getraind. De AIVD heeft hem aangemerkt als een gevaar voor de nationale veiligheid, waarna hij met de eerstvolgende vlucht is teruggestuurd naar Brazilië, en daar is aangehouden.

Heimelijke beïnvloeding

Rusland wil dat westerse landen positiever over het land gaan denken en besluiten nemen die Rusland beter uitkomen. De AIVD en andere diensten zien dat het land zich daarvoor openlijk en in het geheim inspant.

Moskou wil de westerse steun aan Oekraïne en de sancties tegen Rusland ondermijnen. Onder de eigen bevolking wil het regime het beeld van het Westen als vijand versterken.

Met dat doel probeert het land de politieke eenheid in en tussen westerse landen te ondermijnen, door politieke en maatschappelijke tegenstellingen (uit) te vergroten. Rusland lijkt de economische onzekerheid en polarisatie in het publieke debat in Europa daarbij te zien als kans.

De heimelijke beïnvloedingsactiviteiten zijn vooral gericht op grotere Europese landen. Maar omdat het om bondgenoten gaat, raakt het ook Nederlandse belangen. En de gevolgen van Russische heimelijke beïnvloeding in het buitenland kunnen overwaaien naar Nederland.

Waakzaamheid is bovendien geboden omdat ook Nederland in het vizier van Rusland kan komen als Moskou vindt dat het daarbij belang heeft. Dit is in het verleden bijvoorbeeld rond het MH17-proces gebeurd.

De geheime diensten van sommige landen spreken hier naartoe geëmigreerde activisten aan en bedreigen ze.

Ook beschouwt de AIVD het als een risico dat in Nederland het vertrouwen in de overheid en instituties is afgenomen en polarisatie toeneemt. Andere landen kunnen daardoor meer kans zien zich te mengen in de Nederlandse politiek of in het maatschappelijk leven.

Inmenging in diaspora

Landen als China, Rusland en Iran spioneren in Nederland om hier gemeenschappen van (voormalige) burgers in de gaten te houden of onder druk te zetten.

Ook landen met een grote diaspora in Nederland, zoals Marokko en Turkije, verrichten hier beïnvloedings- of inlichtingenactiviteiten. Die activiteiten kunnen allerlei doelen hebben. Vaak zijn ze erop gericht de relatie met de diaspora te verbeteren en voormalige landgenoten in te zetten als belangenbehartigers in Nederland. In ruil voor medewerking kunnen mensen worden beloond, bijvoorbeeld met vieringen op de ambassade, of met praktische hulp bij administratieve zaken.

Maar mensen die zich uitspreken tegen misstanden in bepaalde landen kunnen te maken krijgen met hinder en intimidatie. Het kan voor hen bijvoorbeeld moeilijker worden naar het land van herkomst terug te reizen, waar ze mogelijk nog familie of bezittingen hebben, of een culturele en religieuze band mee voelen.

De inlichtingenactiviteiten van andere landen kunnen er ook op gericht zijn hier (vermeende) tegenstanders en politieke dissidenten in kaart te brengen en het zwijgen op te leggen. De geheime diensten van sommige landen spreken hiernaartoe geëmigreerde activisten aan en bedreigen ze. Dit kan met geweld of door duidelijk te maken dat familieleden hinder kunnen ondervinden. Zodra (vermeende) activisten naar het land van herkomst reizen kunnen ze worden gearresteerd en veroordeeld.

Sommige landen zijn bereid tegenstanders in het buitenland te ontvoeren of vermoorden. In 2022 werd een Pakistaan in het Verenigd Koninkrijk veroordeeld voor het (eerder) beramen van een moordaanslag op een Pakistaanse dissident die in Nederland woont. Iran heeft in het verleden dissidenten naar een ander land gelokt, meestal in de eigen regio, om ze na uitlevering of ontvoering in Iran te berechten. Met mogelijk de doodstraf tot gevolg.

Ook bestaat het risico dat Nederlanders (al dan niet met dubbel paspoort) in autoritair bestuurde landen en bij hoogopgelopen spanningen, onder valse voorwendselen worden vastgezet en worden gebruikt als diplomatiek ‘wisselgeld’, zogeheten hostage diplomacy.

Lees meer op aivd.nl/spionage

> 2.2 Cyber-dreigingen

- **In 2022 vond waarschijnlijk de eerste succesvolle, statelijke cyberaanval plaats op de overheidsnetwerken van een NAVO-lidstaat (Albanië) met sabotage als doel.**
- **Het onderstreept de massieve dreiging die inmiddels uitgaat van landen met cyberaanvalsprogramma's, zoals China, Rusland en Iran.**
- **De AIVD ziet dat cyberactoren voortdurend van werkwijze veranderen om niet ontdekt te worden.**
- **Extra middelen en mogelijkheden stellen de AIVD en MIVD beter in staat daar tegen op te treden.**

Nederland werd in 2022 doorlopend geconfronteerd met digitale aanvallen, uitgevoerd door landen met offensieve cyberprogramma's. Naast Rusland en China houden ook onder meer Iran en Noord-Korea zich bezig met digitale aanvallen.

De risico's daarvan zijn enorm. Zowel voor overheid, bedrijven en kennisinstellingen, als uiteindelijk burgers. Bij aanvallen kan waardevolle en gevoelige informatie worden gestolen, bijvoorbeeld staatsgeheimen en bedrijfsgeheimen.

Ook kunnen persoonsgegevens van burgers worden buitgemaakt. De AIVD zag in 2022 bijvoorbeeld dat verschillende landen met offensieve cyberprogramma's probeerden data te stelen in de (Europese) reis- en luchtvaartsector. Ze zoeken vooral grote datasets. Informatie daaruit combineren ze met andere data om mensen die ze op het oog hebben te identificeren, op te sporen of te volgen.

Een bijzonder gevaar van cyberaanvallen is dat de aanvaller de mogelijkheid inbouwt vitale infrastructuur stuk te maken. Bijvoorbeeld energie- en communicatienetwerken. Verstoring of zelfs uitval daarvan kan leiden tot maatschappelijke ontwrichting en grote economische schade.

De urgentie daarvan werd in 2022 onderstreept door een cyberaanval van een statelijke actor op Albanië. Die markeert waarschijnlijk de eerste keer dat een statelijke actor succesvol de overheidsnetwerken van een NAVO-lidstaat aanvalt, met sabotage als doel.

Albanië en andere NAVO-lidstaten attribueren de aanval aan Iran. De NAVO heeft dat in een verklaring erkend. Albanië heeft in reactie op de aanval de diplomatieke betrekkingen met Iran verbroken. De VS stelden bovendien aanvullende sancties in tegen de Iraanse inlichtingen- en veiligheidsdienst MOIS.

In 2022 viel op dat landen op diverse manieren probeerden te voorkomen dat hun aanvallen zouden worden ontdekt. Zo maakten ze meer gebruik van commerciële software die ook veel wordt gebruikt door beveiligingsonderzoekers en cybercriminelen en niet specifiek te herleiden is.

De AIVD zag ook vaker 'living-off-the-landaanvallen', waarbij actoren niet specifieke malware (aanvalsoftware) gebruikten, maar de bestaande functionaliteit benutten van software die vaak wordt gebruikt voor beheer en onderhoud. Zulke software is de ideale springplank, omdat er vaak vergaande gebruikersrechten bij horen.

Ook gebruikten actoren anonimiseringstechnieken om het moeilijker te herleiden te maken waar een aanval vandaan komt: ze routeren het eigen netwerkverkeer via steeds wisselende infrastructuur. Vaak bestond die uit een netwerk van gehackte servers, specifiek opgezet voor het doen van digitale aanvallen.

Het blijft voor statelijke actoren aantrekkelijk om bij hun activiteiten misbruik te maken van Nederlandse ICT-infrastructuur. Omdat die van hoge kwaliteit is, snel en stabiel is, en bij veel aanbieders kan worden gehuurd.

Hackers in dienst van staten wisten ook in 2022 nog vaak toegang te krijgen tot de netwerken van overheden en bedrijven door misbruik te maken van kwetsbaarheden in software die nog niet publiekelijk bekend zijn – zogenoemde zero days.

Ook maken ze op grote schaal gebruik van al bekende kwetsbaarheden in software. Soms gaat het om kwetsbaarheden die nog maar net bekend zijn en waarvoor softwareleveranciers nog geen beveiligingsupdate hebben. Binnen enkele dagen blijken statelijke actoren in staat zulke kwetsbaarheden te misbruiken. Maar het gaat ook om al lang bekende kwetsbaarheden waarvoor wel degelijk beveiligingsupdates beschikbaar zijn. Die heeft het slachtoffer dan nog niet geïnstalleerd.

Dat gedegen patchwerk door ICT-afdelingen veel schade kan voorkomen, bleek in 2022 bij een intergouvernementele organisatie. Een statelijke actor probeerde de netwerken van die organisatie aan te vallen door een kwetsbaarheid in een populair softwarepakket te misbruiken. Maar op de dag dat die kwetsbaarheid wereldkundig werd, koppelde de ICT-afdeling de bewuste applicatie los van het internet, om eerst de noodzakelijke beveiligingsmaatregelen te nemen. Diverse dagen probeerde de statelijke actor tevergeefs verbinding te leggen met de organisatie.

Daarbij maakten aanvallers vaak gebruik van documenten die lijken te gaan over gebeurtenissen in het nieuws, zoals het conflict in Oekraïne.

Ook spearphishing was in 2022 nog vaak het startpunt van een digitale aanval. Dat is een beproefde methode, waarbij een persoon wordt verleid een (besmette) bijlage of link in een email te openen. Daarbij maakten aanvallers vaak gebruik van documenten die lijken te gaan over relevante gebeurtenissen in het nieuws, om de slagingskans te vergroten. In 2022 gingen dat soort documenten bijvoorbeeld over het conflict in Oekraïne of covid.

Nog een bekende en ook in 2022 veelgebruikte manier van hackers om binnen te komen op digitale netwerken, is een supply-chain-aanval: een aanval uitvoeren via vertrouwde toeleveranciers, digitale dienstverleners of veelgebruikte software. Juist via zulke software en dienstverleners kan een aanvaller vaak tot diep in de netwerken van slachtoffers komen. Bij supply-chain-aanvallen kan potentieel grote nevenschade ontstaan, als via de gebruikte software of dienstverlener een hele klantenkring wordt getroffen of bloot komt te staan aan aanvallen.

Juist via zulke software kan een aanvaller tot diep in de netwerken van slachtoffers komen.

Om Nederland te beschermen tegen cyberdreigingen, moeten de AIVD en MIVD (kunnen) investeren in de moderne middelen die daarbij nodig zijn, en de juiste mensen om daarmee om te gaan. De extra middelen die de diensten nu jaarlijks structureel krijgen, zijn afgelopen jaar dan ook vooral gebruikt voor de versterking van cybercapaciteiten.

De diensten kunnen nu bovendien de mogelijkheid gebruiken om interceptie op de kabel uit te voeren. Die mogelijkheid is er in theorie al jaren – het was de belangrijkste modernisering die werd mogelijk gemaakt met de invoering van de Wiv 2017. Maar in de praktijk bleek het technisch en juridisch ingewikkeld.

De AIVD adviseert overheidsorganisaties – en steeds meer andere organisaties die een groot risico lopen om het doelwit te worden van aanvallen door landen – over hun digitale veiligheid.

Lees meer op aivd.nl/cyberdreiging

Of beluister het tweede seizoen van de podcast De Dienst (op aivd.nl/podcast). Dat gaat over hoe de AIVD een cyberdreiging onderzoekt.

Het bleef vooral onduidelijk hoe het wettelijke zogeheten gerichtheidsvereiste zou moeten werken bij interceptie op de kabel. De betrokken ministers en de Toetsingscommissie Inzet Bevoegdheden (TIB) zagen dat verschillend.

De diensten hebben kabelinterceptie pas in 2022 kunnen inzetten bij onderzoek naar cyberdreigingen. Het kunnen bekijken van de (internationale) digitale verkeersstromen op een specifieke kabel, helpt enorm om inzicht te krijgen in de aanvalsstructuren van statelijke actoren, en helpt mogelijke (cyber)dreigingen vroeg onderkennen.

De juridische grondslag voor het werken met kabelinterceptie is verduidelijkt in het voorstel voor de Tijdelijke wet cyberoperaties, dat de ministers van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en Defensie in december 2022 naar de Tweede Kamer stuurden.

Dat wetsvoorstel stelt de diensten ook beter in staat cyberaanvallers te volgen met de snelheid en wendbaarheid die nodig is, onder meer door het instellen van zogeheten dynamisch toezicht. Als de wet wordt aangenomen, kunnen de diensten met aanzienlijk meer slagkracht optreden tegen cyberdreigingen uit landen als China, Rusland en Iran.

De AIVD adviseert overheidsorganisaties – en steeds meer andere organisaties die een groot risico lopen om het doelwit te worden van aanvallen door landen – over hun digitale veiligheid. Meestal gebeurt dat op verzoek van de organisatie. De AIVD streeft ernaar dat ook te gaan doen voor organisaties in vitale sectoren die erg belangrijk zijn voor Nederland.

In 2022 bracht de AIVD tien zogeheten cyberadviezen uit, gebaseerd op eigen inlichtingen. Dat zijn adviezen aan (vooral) overheidsorganisaties die ze technisch handelingsperspectief geven tegen digitale aanvallen door landen. De adviezen dit jaar gingen onder meer over wat organisaties kunnen doen om de risico's van het gebruik van mobiele telefonie te beperken, en hoe ze zich beter teweer kunnen stellen tegen specifieke phishingaanvallen. In 2023 wil de AIVD vaker cyberadviezen uitbrengen, ook aan organisaties in vitale sectoren. Hiervoor wordt de adviescapaciteit verder uitgebreid en wordt er geïnvesteerd op ontwikkeling van beveiligingsproducten voor de vitale sectoren.

Ook schreef de AIVD mee aan de Nederlandse Cybersecurity Strategie 2022-2028, uitgegeven door de NCTV. De strategie beschrijft wat de Rijksoverheid de komende zes jaar wil doen op het gebied van cyberveiligheid.

Bij de strategie horen actieplannen die concreet maken op welke manieren verschillende overheidsorganisaties de cyberveiligheid van Nederland vergroten. De AIVD draagt daar onder meer aan bij door de capaciteit voor cyberonderzoeken te vergroten, veilige digitale producten en diensten te (helpen) ontwikkelen, en de digitale weerbaarheid van de overheid en vitale en private sectoren te versterken.

THEMAVERHAAL

- China is een belangrijke handelspartner van Nederland. Tegelijk vormt het de grootste dreiging voor Nederlands' economische veiligheid.
- Het land zet alle middelen in die het nodig vindt om zijn lange termijn economische doelen te halen, ook spionage en (kennis)diefstal.
- Interne gebeurtenissen en wereldgebeurtenissen waren daarop in 2022 van invloed.
- Het onderzoek van de AIVD en MIVD droeg afgelopen jaar bij aan het inzicht van de Nederlandse overheid in ongewenste activiteiten van China, en aan het instrumentarium om daartegen op te treden.

Het vijfjaarlijkse congres van de Chinese Communistische Partij. Die bleek bepalend voor het buitenlands beleid van China. Foto: ANP

China's twee gezichten op het wereldtoneel

De positie van China in de wereld is voor Nederland belangrijk, in zowel economisch als (geo)politiek opzicht. China is voor Nederland een belangrijke handelspartner. Tegelijkertijd kan het land worden beschouwd als een systeemrivaal. Onder Xi Jinping is de nadruk steeds meer komen te liggen op een antiwesterse houding en het benadrukken van een communistische ideologie met Chinese karakteristieken, die ook in het buitenlands beleid tot gelding moet worden gebracht.

Deze meer ideologische geopolitieke opstelling van China staat vaak op gespannen voet met de op westerse waarden gebaseerde internationale orde. China daagt die uit en probeert die te vervangen met een door het land zelf geleide wereldorde.

In 2022 vond het vijfjaarlijkse congres van de Chinese Communistische Partij (CCP) plaats. Xi Jinping, secretaris-generaal van de CCP en president van China, werd daar herkozen. De herverkiezing betekent dat het Chinese buitenlands beleid en de geopolitieke opstelling van China verder zullen worden versterkt.

In de context van dit steeds sterkere en assertievere China onderzoeken de AIVD en de MIVD het Chinese buitenland-, defensie- en veiligheidsbeleid en daarvoor relevante ontwikkelingen. Ook doen de diensten onderzoek naar de dreiging die van dit Chinese beleid uitgaat tegen Nederland en Nederlandse belangen. Dit draagt bij aan een completer en evenwichtig beeld van de Chinese intenties richting andere landen, en het stelt Nederlandse departementen in staat een afgewogen China-beleid te voeren.

China weet Rusland te vinden in gezamenlijke concurrentie met het Westen. Beide landen streven ernaar naar de VS en Europa uit elkaar te drijven en de geloofwaardigheid van het Westen in de ogen van andere landen te ondergraven. China doet dat door te werken aan een multilateraal systeem, maar naar eigen ontwerp en op eigen voorwaarden.

China streeft een aantal economische doelen na die nauw samenhangen met militaire doelen. Die staan vastgelegd in meerjarenplannen.

Daarom heeft het land de afgelopen jaren een aantal parallelle internationale instituties opgezet, naar eigen visie. Zoals het Global Development Initiative (GDI) en het Global Security Intiative (GSI) en probeert het de invloed van reeds bestaande samenwerkingsverbanden te versterken, zoals BRICS (Brazilië, Rusland, India, China, Zuid-Afrika) en de Shanghai Cooperation Organisation (SCO). China ziet vooral de VS daarbij als concurrent. Ook op technologisch gebied. Beide landen willen voorop lopen in de ontwikkeling van nieuwe (deels militair bruikbare) technologieën.

China streeft een aantal economische doelen na die nauw samenhangen met militaire doelen. Die staan vastgelegd in meerjarenplannen. Om te beginnen wil het land op termijn zelfvoorzienend en technologisch onafhankelijk zijn van het buitenland. Verder wil het land uiterlijk in 2049 een krijgsmacht 'van wereldklasse' hebben die zich kan meten met die van elk ander land.

Hiervoor is sterke economische groei nodig en de ontwikkeling van hoogwaardige technologieën. In het bijzonder sleuteltechnologieën als semi-conductor, artificiële intelligentie en quantum. China zoekt in andere landen actief naar zulke kennis en technologie. Vooral in het Westen.

Ook Nederland is daarbij een doelwit, omdat het internationaal een goede reputatie heeft op het gebied van hoogwaardige technologie. Voor Nederland is China een belangrijke handelspartner. En Chinese bedrijven en kennisinstellingen zijn soms gewaardeerde partners voor Nederlandse instellingen. Tegelijk vormt het land de grootste dreiging voor de Nederlandse economische veiligheid.

China maakt zowel gebruik van legitieme investeringen, bedrijfsovernames en academische samenwerking, als van illegitieme (digitale) spionage, insiders, heimelijke investeringen en illegale export. Nederlandse bedrijven, kennisinstellingen en wetenschappers zijn daarvan regelmatig het slachtoffer.

China zet daarbij alles in wat het nodig vindt (de zogeheten whole-of-societybenadering). Van (staats-)bedrijven, universiteiten, het leger, overheidsinstanties, inlichtingen- en veiligheidsdiensten tot in Nederland verblijvende Chinese studenten en werknemers.

Veel Nederlandse bedrijven en kennisinstellingen vinden het lastig om een goede (risico) afweging te maken van economische en wetenschappelijke samenwerking met China.

Dat bedreigt de kennisveiligheid van Nederlandse onderwijs- en onderzoeksinstellingen, het vermogen van bedrijven om te innoveren en geld te verdienen, en de slagkracht van de krijgsmacht. Ook kan het eraan bijdragen dat Nederland op strategisch gebied afhankelijk wordt, onder meer in onze vitale infrastructuur. En Nederlandse technologie die voor vreedzame doelen is ontworpen, kan zo worden gebruikt voor onderdrukking of oorlogsvoering.

Veel Nederlandse bedrijven en kennisinstellingen vinden het lastig om een goede (risico) afweging te maken van economische en wetenschappelijke samenwerking met China. Dat de Chinese overheid of het Chinese leger op de achtergrond betrokken kunnen zijn bij zo'n samenwerking, verhult het land vaak. Ook worden de nadelen van samenwerken vaak pas op langere termijn zichtbaar.

Het onderzoek dat de AIVD en MIVD doen naar de heimelijke (economische) activiteiten van China in Nederland, draagt bij aan een instrumentarium waarmee de Nederlandse overheid kan optreden. Zoals de investeringstoets, het nog op te stellen toetsingskader kennisveiligheid, de exportcontrole van dual-use en militaire goederen en de Algemene Beveiligingseisen voor Defensieopdrachten (ABDO).

Ook zetten de diensten zich in om (defensie)bedrijven en kennisinstellingen bewuster te maken van risico's op spionage en ongewenste kennisoverdracht. Dat doen de diensten vaak samen met de betrokken ministeries. Dat stelt bedrijven en instellingen in staat een gedegen risicoafweging te maken van voor- en nadelen van samenwerken met China.

> 2.3 Economische veiligheid

- **Afgelopen jaar werd duidelijker hoe de acties van sommige landen de economie van Nederland (kunnen) bedreigen.**
- **Het risico van de afhankelijkheid van andere landen voor onder meer gas en olie werd in het bijzonder zichtbaar.**
- **De AIVD zette met partners stappen om de unieke kennis van Nederlandse instellingen veilig te houden.**

De AIVD onderzoekt de heimelijke acties van andere landen die de economische veiligheid van Nederland kunnen bedreigen. Nederland wordt daarmee de afgelopen jaren vaker en explicieter geconfronteerd.

De risico's ervan zijn groot: door economische spionage kunnen onder meer innovatieve kennis en technologie uit Nederland verdwijnen, en daarmee het vermogen van bedrijven om geld te verdienen en mensen aan het werk te houden.

In november 2022 publiceerde de AIVD met de MIVD en de NCTV het tweede 'Dreigingsbeeld Statelijke Actoren'. Dat beschreef onder meer drie specifieke en actuele gevaren voor de Nederlandse economie, door handelen van andere landen.

In de eerste plaats kunnen andere landen vitale sectoren in Nederland in gevaar brengen, zoals de telecominfrastructuur, de energiesector of de Rotterdamse haven. Door (heimelijke) overnames en investeringen kunnen andere landen daar een ongewenst grote invloed krijgen.

In de tweede plaats is Nederland voor sommige strategische goederen afhankelijk van andere landen. Zo is de technologiesector wereldwijd afhankelijk van schaarse aardmetalen die momenteel vooral uit China komen. En is Europa afhankelijk van Russisch gas. Het risico van die strategische afhankelijkheden werd afgelopen jaar zichtbaarder. Te grote afhankelijkheid van een enkele leverancier is kwetsbaar en schept mogelijkheden voor misbruik om politieke redenen.

In de derde plaats zijn Nederlandse bedrijven, kennisinstellingen en wetenschappers doelwit van andere landen die van hen hoogwaardige kennis of technologie proberen te krijgen. Hetzij door (cyber)spionage, hetzij door (academische) samenwerking. Landen proberen hen ook te gebruiken om exportrestricties en sanctieregelingen te omzeilen. China vormt de grootste dreiging voor de Nederlandse kennisveiligheid.

Nederlandse bedrijven, kennisinstellingen en wetenschappers zijn het doelwit van landen die hoogwaardige kennis of technologie proberen te krijgen.

Tegelijkertijd is internationale samenwerking essentieel voor Nederlandse kennisinstellingen. Zij danken hun goede academische reputatie en vooraanstaande positie mede aan hun open houding richting de wereld en aan de academische vrijheid in Nederland. Meer in het algemeen geeft internationale, economische samenwerking Nederland toegang tot hoogwaardige kennis, grondstoffen, hoogopgeleid personeel, afzetmarkten en financiering.

In 2022 intensiveerde de AIVD ook de samenwerking met de MIVD op het gebied van economische veiligheid.

Lees meer op aivd.nl/economische-veiligheid

Het veilig houden van Nederlandse kennis vraagt een aanpak die daaraan geen afbreuk doet. De AIVD was daarom betrokken bij de oprichting van het rijksbrede Loket Kennisveiligheid, dat in januari 2022 officieel werd geopend bij de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland. De AIVD blijft daar inhoudelijk aan bijdragen.

De AIVD is ook betrokken bij het Ondernemersloket Economische Veiligheid in oprichting. Dat moet bedrijven op termijn één aanspreekpunt bij de overheid geven als ze te maken hebben met vraagstukken over economische veiligheid, bijvoorbeeld over de risico's van samenwerking met landen als China (zie pagina 33).

Het loket werkt in opdracht van het ministerie van Economische Zaken en Klimaat. Meer over de beide loketten en over wat de AIVD bijdraagt aan het weerbaarder maken van de overheid en topsectoren van het bedrijfsleven tegen economische spionage, is te lezen op pagina 42.

In 2022 intensiveerde de AIVD ook de samenwerking met de MIVD op het gebied van economische veiligheid. Beide diensten dragen daar vanuit hun wettelijke taken aan bij. Verschillende teams van de beide diensten werken nauw samen om ervoor te zorgen dat de Nederlandse overheid, de (defensie)industrie, vitale infrastructuur en kennisinstellingen meer kunnen doen tegen ongewenste strategische afhankelijkheden en kennis- en technologieoverdracht. Dat geeft die sectoren handelingsperspectief, zodat ze tegenmaatregelen kunnen nemen. De weerbaarheid van overheid, vitale bedrijven en kennisinstellingen wordt daardoor groter.

> 2.4 Politieke inlichtingen

- **In een wereld die meer verbonden is maar ook meer conflict kent, moest de overheid in 2022 keuzes maken die Nederland veiliger maken. AIVD-onderzoek naar de verborgen bedoelingen en plannen van bepaalde landen droeg daaraan bij.**

De Nederlandse overheid wil een eigen informatiepositie hebben om te begrijpen wat er in de wereld gebeurt dat Nederland kan bedreigen of schaden, en hoe zulke dreigingen eventueel te stoppen of te voorkomen zijn.

De AIVD en de MIVD spelen daarin een unieke rol: als landen of buitenlandse organisaties geheime plannen hebben die Nederland schade kunnen toebrengen, kunnen de diensten die verborgen agenda's onthullen. Op verzoek van de regering verzamelen en analyseren de AIVD en de MIVD dan ook informatie over gebeurtenissen die Nederlandse belangen raken.

Zulke gebeurtenissen kunnen zichtbaar en ingrijpend zijn, zoals de inval van Rusland in Oekraïne. Maar het kan ook een subtiele verandering zijn in de stabiliteit van een regio of in de koers van een land. De ambities en acties van andere landen of van buitenlandse organisaties kunnen hier ook (direct of indirect) zorgen voor schaarste en prijsstijgingen of onze economie schaden. Het risico daarop wordt groter naarmate landen economisch en digitaal meer verbonden raken, vaker allianties aangaan maar ook openlijker met elkaar wedijveren.

Inlichtingen dragen bij aan de zelfstandige besluitvorming van Nederland. Juist bij belangrijke onderhandelingen en het maken van internationaal beleid wil je niet afhankelijk zijn van de informatie van andere landen, maar je eigen afweging kunnen maken op basis van zelfstandige analyse. Dat voorkomt ook dat je wordt misleid. Conflicten worden tenslotte ook uitgevochten met (des)informatie en inlichtingen.

Een goed beeld van ontwikkelingen in bepaalde landen en de standpunten van (met name) overheden geeft Nederland ook een sterkere uitgangspositie bij internationale overleggen, en het helpt beleid maken en aanscherpen met kennis van zaken.

Ten slotte dragen (politieke) inlichtingen bij aan keuzes die Nederland veiliger maken. Bijvoorbeeld het nemen van maatregelen om de digitale infrastructuur van Nederland beter te beveiligen.

De Geïntegreerde Aanwijzing

Naar welke landen de diensten onderzoek doen, wordt vastgesteld door de ministers van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, de minister van Defensie en de minister-president als minister van Algemene Zaken. De ministers van Buitenlandse Zaken, Justitie en Veiligheid, Economische Zaken, en Onderwijs, Cultuur en Wetenschap worden daarbij intensief betrokken. De keuze van de landen wordt vastgelegd in de zogeheten Geïntegreerde Aanwijzing Inlichtingen en Veiligheid (GA).

In 2022 is een herziene GA I&V tot stand gekomen voor de periode 2023-2026. Daarvoor is nauw samengewerkt met de MIVD en tussen de diverse departementen. De GA 2023-2026 geldt als de richtlijn voor de inlichtingenonderzoeken van de diensten. Het is geheim naar welke landen de AIVD in 2022 precies onderzoek deed.

3 Dreigingen helpen voorkomen en wegnemen

De Noord-Koreaanse dictator Kim Jong Un en zijn vermeende dochter inspecteren een nieuwe intercontinentale ballistische raket.
Foto afkomstig van het Noord Koreaanse Central News Agency

조선중앙통신
www.kcna.kp

> 3.1 Contra-proliferatie

- **Noord-Korea lanceerde afgelopen jaar meer ballistische raketten dan in enig ander jaar.**
- **Iran zette verdere stappen in zijn nucleaire programma.**
- **De AIVD en MIVD wisten in enkele gevallen te voorkomen dat Rusland en Iran uit Nederland kennis of techniek konden halen voor hun kernwapenprogramma's.**

De Unit Contraproliferatie (UCP) van de AIVD en de MIVD onderzoekt of landen die een bedreiging kunnen vormen voor de (inter)nationale veiligheid – zogenoemde landen van zorg – massavernietigingswapens hebben of ontwikkelen.

Daarbij hoort onderzoek naar biologische, chemische en nucleaire wapenprogramma's en onderzoek naar wapensystemen die massavernietigingswapens kunnen 'overbrengen', zoals ballistische raketten.

Het onderzoek is erop gericht de bedoelingen en technische mogelijkheden van landen van zorg te achterhalen. Ook wil de UCP voorkomen dat Nederland onbedoeld bijdraagt aan hun wapenprogramma's door materialen, technologie of wetenschappelijke kennis daarvoor te exporteren. Nederland en de wereld worden daarvan veiliger, en het draagt direct bij aan de bescherming van de internationale rechtsorde.

Kim Jong-un, de leider van Noord-Korea, zei eerder meer nadruk te willen leggen op tactische nucleaire wapens in de militaire doctrine van het land.

In 2022 werkte Noord-Korea verder aan zijn nucleaire programma. Het land lanceerde afgelopen jaar meer ballistische raketten dan in enig ander jaar. Volgens het land waren een deel van deze lanceringen oefeningen van de eenheden voor tactische nucleaire wapens.

Kim Jong-un, de leider van Noord-Korea, zei eerder meer nadruk te willen leggen op tactische nucleaire wapens in de militaire doctrine van het land. Ook zei hij te willen werken aan een *super large hydrogen bomb*. Eind november verklaarde hij van Noord-Korea *'world's most powerful nuclear force'* te willen maken. Algemeen wordt aangenomen dat een nieuwe nucleaire test aanstaande is.

Ook Iran zette afgelopen jaar verdere stappen in zijn nucleaire programma. Het land bouwt voorraden van 20% en 60% verrijkt uranium steeds verder op. Door centrifuges kan dat verder worden verrijkt tot 90% verrijkt uranium dat nodig is voor een kernwapen.

Iran laat de afspraken die zijn gemaakt in het kader van het *Joint Comprehensive Plan of Action* (JCPOA) steeds verder achter zich. En door de inzet van steeds geavanceerder uraniumverrijkingscentrifuges vergroot het zijn verrijkingscapaciteit. Daarmee komt de optie van een eventuele eerste kernproef steeds dichterbij.

De Iraanse Revolutionaire Garde (IRGC) heeft in 2022 bovendien een aantal nieuwe raketten gepresenteerd. Onder meer de *medium range ballistic missile* die ze *Kheibar Shekan* ('Fortenvernietiger') hebben genoemd. Ook heeft de Revolutionaire Garde het militaire ruimtevaartprogramma verder ontwikkeld. Zo voerde de IRGC in maart 2022 een lancering uit met de *space launch vehicle (SLV) Qased*. Die bracht de satelliet Nour-2 in

een baan om de aarde. In november lanceerde de Revolutionaire Garde een nieuwe SLV, die ze *Ghaem*-100 noemen. De techniek die in deze programma's wordt gebruikt, kan worden ingezet om raketten met een intercontinentaal bereik te ontwikkelen. Dat kan een bedreiging voor Europa en voor Nederland vormen.

De unit contraproliferatie zette in 2022 het onderzoek voort naar het gebruik van chemische wapens in Syrië. De focus lag op de huidige situatie, maar er is ook onderzocht welke generaals van het Syrische regime verantwoordelijk zijn voor gifgasaanvallen uit het verleden. In 2022 heeft de unit ook het onderzoek naar biologische wapenprogramma's van verschillende landen van zorg voortgezet, waaronder Rusland en Iran. Daarnaast lag de focus op recente ontwikkelingen in de biotechnologie en mogelijke gevolgen daarvan voor de ontwikkeling van nieuwe typen biologische wapens.

Er is ook onderzocht welke generaals van het Syrische regime verantwoordelijk zijn voor gifgasaanvallen.

De unit wist in 2022 in enkele gevallen te voorkomen dat onder meer Rusland en Iran materialen, techniek en (toegepaste) wetenschappelijke kennis uit Nederland bemachtigden die ze hadden kunnen gebruiken voor hun nucleaire programma's. Het ging onder meer om high-tech-goederen die een belangrijke rol spelen in het moderniseren van massavernietigingswapens. De AIVD heeft daarover ambtsberichten uitgebracht aan de overheid en aan financiële instellingen.

Financiële instellingen spelen daarin een rol omdat Rusland, maar ook andere landen van zorg, steeds complexere constructies bedenken om exportcontroles en sancties te omzeilen. Ze zetten daartoe onder meer dekmantelbedrijven op in Europese landen, en bedenken financiële constructies om de herkomst van de financiering te maskeren.

De theoretische kennis van Iran op nucleair vlak staat bekend als hoogwaardig. Maar als gevolg van sancties heeft Iran moeite experimenteel onderzoek uit te voeren. Iraanse onderzoekers en studenten komen naar het Westen om hier praktische kennis en vaardigheden op te doen, ook bij technische universiteiten in Nederland. Inspanningen van de UCP voorkwamen in 2022 dat een Iraanse wetenschapper, verbonden aan een gesanctioneerd instituut, relevante (toegepaste) kennis kon verwerven bij een Nederlandse technische universiteit. Die kennis had toepasbaar kunnen zijn in het kernwapenprogramma van Iran. Wanneer nodig onderzoekt de AIVD ook nieuwe ontwikkelingen op het gebied van massavernietigingswapens.

Lees meer op aivd.nl/massa-vernietigingswapens

THEMAVERHAAL

- **Hoe effectief Nederland kan reageren op dreigingen, hangt af van de inzet van veel verschillende partijen.**
- **De AIVD draagt met inlichtingen en advies bij aan de weerbaarheid van onder meer ministeries, bedrijven en universiteiten.**
- **Ook helpt de AIVD de Rijksoverheid bij het beschermen van staatsgeheimen.**

Weerbaarheid vraagt een integrale aanpak

Voorgaande hoofstukken beschreven hoe dreigingen tegen Nederland met elkaar (kunnen) samenhangen of invloed hebben op elkaar. Dat maakt het meer dan ooit nodig dat de tegenmaatregelen die Nederland neemt, ook samenhangen. En dat actief aan weerbaarheid wordt gewerkt (de komende vier jaar investeert de AIVD dan ook nog extra in weerbaarheid) zoveel mogelijk integraal, en met betrokkenheid van alle relevante partijen.

De samenwerking die de AIVD aangaat tegen dreigingen voor Nederland, is in de eerste plaats internationaal. Met andere (doorgaans westerse) landen en diensten die te maken hebben met dezelfde soort statelijke dreigingen. Het meest zichtbaar was dat in 2022 in het gezamenlijk optreden tegen de Russische agressie in Oekraïne. Meer daarover is te lezen op pagina 24.

Een ander voorbeeld is dat de AIVD afgelopen jaar bijdroeg aan de digitale weerbaarheid van EU-instellingen. Ook is de dienst nauw betrokken bij nieuwe EU-verordeningen en richtlijnen die Europa digitaal veiliger kunnen maken. Onder meer de Verordening voor Informatiebeveiliging, de Verordening voor Cybersecurity, de Netwerk en Informatiesystemenrichtlijn en de Cyber Resilience Act.

Binnen Nederland ziet de AIVD (samen met Defensie en de MIVD) bovendien toe op de beveiliging van alle EU-, ESA- en NAVO-gerubriceerde informatie. Lees meer over de cyberdreigingen tegen Nederland op pagina 29.

Weerbaarheid vraagt in de tweede plaats ook een gecoördineerde aanpak binnen de Nederlandse overheid en tussen de overheid en de maatschappij. Bijvoorbeeld om ongewenste kennisoverdracht naar China en andere landen tegen te gaan.

De AIVD droeg daar in 2022 op verschillende manieren aan bij. Zo is de dienst betrokken bij het initiatief van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap om een screening in te voeren voor bepaalde personen die tot Nederland willen worden toegelaten om studie te doen naar een sensitief vakgebied.

Ook zijn de AIVD en de MIVD twee van de partijen die betrokken zijn bij het nieuwe Kennisveiligheidsloket. Dat rijksbrede loket werd in januari 2022 geopend om Nederlandse kennisinstellingen te helpen met de veiligheidsvragen waarmee zij worstelen.

Nederlandse universiteiten en kennisinstellingen zijn aantrekkelijke doelwitten voor landen die op zoek zijn naar hoogwaardige technologische kennis. Daarom stijgt de vraag naar informatie bij het loket. De manier van samenwerken binnen het Kennisveiligheidsloket is, omdat die goed functioneert, inmiddels al de blauwdruk geworden voor het Ondernemersloket Economische Veiligheid.

Dat loket in oprichting is bedoeld om bedrijven te helpen die geconfronteerd worden met risico's voor de economische veiligheid, zoals spionage door andere landen. Bedrijven hadden tot nu toe niet één aanspreekpunt binnen de overheid, daarom hebben alle betrokken overheidspartijen besloten samen zo'n punt in te richten.

Het loket is bedoeld om onder meer kennisintensieve MKB-bedrijven die in de belangstelling staan van andere landen, te helpen met vragen over samenwerking met bedrijven en mensen buiten de Europese Unie, exportcontrole, buitenlandse reizen en personeelsbeleid. Dat kan een belangrijke bijdrage leveren aan de weerbaarheid van zulke bedrijven tegen economische spionage.

Twee specifieke taken van de AIVD die bijdragen aan een weerbare overheid en bedrijfsleven zijn de zogeheten naslagtaak en het werk dat de dienst doet om Nederlandse staatsgeheimen, geheim te houden.

De naslagtaak houdt in dat een organisatie in het belang van de nationale veiligheid aan de AIVD kan vragen 'naslag' te doen naar een persoon of instantie. Dus: na te gaan of er in de bestanden van de dienst informatie is over een persoon of instantie, waaruit een dreiging voor de nationale veiligheid blijkt. Dat is niet hetzelfde als een AIVD-onderzoek, en er zijn duidelijke regels aan verbonden.

De wet bepaalt dat de AIVD ook naslag kan doen om de economische veiligheid van Nederland te beschermen. Zo kan de Nederlandse overheid de dienst vragen naslag te doen naar bedrijven die bijvoorbeeld overnames, investeringen of fusies willen doen die de nationale veiligheid kunnen schaden.

Het meest zichtbaar was het gezamenlijk optreden tegen de Russische agressie in Oekraïne.

Een van die aanvragers is het ministerie van Economische Zaken dat op grond van de Elektriciteitwet 1998, de Telecommunicatiewet en de Gaswet naslagverzoeken kan indienen. De AIVD verwacht in 2023 meer naslag te zullen doen voor het departement, zodra in dat jaar de Wet veiligheidstoets investeringen fusies en overnames (Wet Vifo) in werking treedt. In voorbereiding daarop is de dienst bezig het werkproces hierop in te richten.

De Rijksoverheid, waaronder de AIVD, heeft afgelopen jaar ook voortgang geboekt met de Nationale Cryptostrategie (NCS). Die beschrijft hoe de overheid ervoor kan zorgen dat er betrouwbare informatiebeveiligingsproducten beschikbaar blijven voor zeer gevoelige informatie. Dat helpt Nederlandse geheimen, geheim te houden. De AIVD speelt een belangrijke rol bij het helpen ontwikkelen en evalueren van deze producten, die door specialistische bedrijven worden gemaakt.

De NCS is in 2022 opgenomen in het Coalitieakkoord. Dat is belangrijk om ook op langere termijn de bescherming van staatsgeheimen te garanderen. Het is de verwachting dat de eerste informatiebeveiligingsproducten die binnen de strategie zijn ontwikkeld, in 2023 beschikbaar komen voor de Rijksoverheid.

Een integrale aanpak van weerbaarheid vraagt tot slot ook breed maatschappelijk bewustzijn van de economische dreigingen tegen Nederland. De AIVD droeg ook daar in 2022 met partners aan bij. Door inlichtingen en technische expertise te leveren aan de overheid, door in gesprek te gaan met vitale sectoren en topsectoren. En ook door bedrijven en burgers bewuster te maken van het bestaan van economische spionage en de gevolgen daarvan. Dat gebeurde in publicaties als het Dreigingsbeeld Statelijke Actoren, dat met de MIVD en de NCTV is gemaakt. En het gebeurt met openbare publicaties die de AIVD verwacht nog uit te brengen in 2023.

Lees meer op aivd.nl/weerbaarheid

> 3.2 De rol van de AIVD in het stelsel bewaken en beveiligen

- **Ook in 2022 zag de AIVD een significante dreiging tegen Nederlandse politici, vooral van anti-institutionele extremisten.**
- **De AIVD draagt door inlichtingen en analyses bij aan het stelsel dat de veiligheid van onder meer politici en leden van het Koninklijk Huis bewaakt.**

Lees meer op aivd.nl/bewakenen-beveiligen

De zogeheten dreigingsproducten van de AIVD dragen bij aan het stelsel bewaken en beveiligen, dat zorgdraagt voor de bewaking en beveiliging van onder meer politici, bewindspersonen en diplomatieke objecten. Mede op basis van de risicoanalyses, dreigingsanalyses en -inschattingen van de AIVD besluit de NCTV of zulke hoogwaardigheidsbeklederes, objecten of organisaties (extra) beveiliging nodig hebben om ongestoord hun werk te kunnen blijven doen.

Net als in de afgelopen jaren zag de AIVD ook in 2022 een significante dreiging tegen Nederlandse politici, vooral geuit door anti-institutionele extremisten.

Ook stelde de AIVD dreigingsanalyses op voor het strafproces MH17, diplomatieke objecten en diplomaten, internationale organisaties en voor nationale evenementen: Koningsdag, de Nationale Herdenking, Veteranendag en Prinsjesdag.

De AIVD stelde in 2022 onder meer dreigingsinschattingen op voor werkbezoeken van bewindspersonen en Kamerleden. Ook stelde de AIVD dreigingsanalyses op voor het strafproces MH17, diplomatieke objecten en diplomaten, internationale organisaties en voor nationale evenementen: Koningsdag, de Nationale Herdenking, Veteranendag en Prinsjesdag.

> 3.3 Veiligheids-onderzoeken

- **In 2022 deed de Unit Veiligheidsonderzoeken (UVO) samen met mandaathouders 71.343 onderzoeken naar (kandidaat-) vertrouwensfunctionarissen. Een stijging van 19.989 ten opzichte van 2021.**
- **De UVO rondde in 2022 gemiddeld 92,9 procent van de onderzoeken af binnen de wettelijke termijn van acht weken.**
- **Medio 2022 is het wetsvoorstel tot wijziging van de Wet veiligheidsonderzoeken (Wvo) voorgelegd ter consultatie.**
- **Per 1 februari 2023 is, in goed overleg, het mandaathouderschap van de Nationale Politie beëindigd.**

De AIVD en MIVD doen veiligheidsonderzoeken naar (kandidaat-) vertrouwensfunctionarissen: mensen die door hun werk toegang hebben tot gerubriceerde informatie, of in een positie zijn waarin ze de nationale veiligheid kunnen schaden. Bijvoorbeeld bij de Rijksoverheid, Defensie, de burgerluchtvaart en bedrijven die aan vitale processen werken.

Het werk wordt gedaan door een gezamenlijke unit. In 2022 nam die Unit Veiligheidsonderzoeken (UVO) 71.343 besluiten over het al dan niet verlenen van een 'verklaring van geen bezwaar'(vgb).

Van het totale aantal onderzoeken in 2022 zijn 30.282 onderzoeken uitgevoerd door de UVO zelf (14.934 door de AIVD en 15.348 door de MIVD) en 41.061 door de Nationale Politie en de Koninklijke Marechaussee (KMar), onder mandaat van de AIVD.

De UVO had te maken met onverwacht hoge vraag naar veiligheidsonderzoeken, doordat het aantal mensen in een vertrouwensfunctie bij onder andere de luchtvaartsector en de rijksoverheid in Nederland fors toenam. Tegelijk kon de AIVD door krapte op de arbeidsmarkt niet altijd snel genoeg nieuwe mensen werven. Ook het inwerken van nieuwe collega's vraagt tijd. Daarom had de UVO te maken met hogere werkvoorraden en langere doorlooptijden dan normaal. Betrokkenen en werkgevers moesten daarom helaas langer wachten op resultaten van een veiligheidsonderzoek.

De vraag naar veiligheidsonderzoeken was hoog omdat het aantal mensen in een vertrouwensfunctie bij onder andere de luchtvaartsector fors toenam.

De UVO streeft naar een optimaal en uniform werkproces voor het uitvoeren van veiligheidsonderzoeken. Hierdoor zijn de AIVD en MIVD steeds meer in staat op dezelfde manier een veiligheidsonderzoek te doen. En is het mogelijk het personeel optimaal en flexibel in te zetten op de onderzoeken van beide diensten. Ook investeerde de UVO in 2022 in het klantcontactcentrum voor betere dienstverlening.

In 2022 is de verdere opbouw van het programma Modernisering Veiligheidsonderzoeken (MVO) gerealiseerd. Dat zorgt voor een snellere vgb-aanvraag, dankzij geautomatiseerde onderdelen en aangepaste processen. Een mijlpaal was het in gebruik nemen van Automatisch Alerteren. Een systeem dat de UVO op de hoogte brengt als er bij een vertrouwensfunctionaris in de burgerluchtvaart wijzigingen zijn in het Justitieel Documentatiesysteem, of als er nieuwe inlichtingeninformatie is over hem of haar, die kan leiden tot intrekking van de vgb. Zo nodig doet de UVO dan een hernieuwd onderzoek. Dat helpt de burgerluchtvaart veilig te houden. Op termijn zal Automatisch Alerteren ook worden gebruikt bij andere veiligheidsonderzoeken.

Beleidsontwikkelingen UVO

Wetsvoorstel Wvo
Medio 2022 is het wetsvoorstel tot wijziging van de Wet veiligheidsonderzoeken (Wvo) in internetconsultatie gegaan. Ook heeft de AIVD een uitvoeringstoets verricht. Daarbij zijn de gevolgen van de wetswijziging inzichtelijk gemaakt voor zowel de UVO als voor burgers, bedrijven en vakministers. De conclusies worden verwerkt in het wetsvoorstel.

Beëindiging van het mandaathouderschap met de Nationale Politie
Op 1 januari 2023 trad de nieuwe Politiewet in werking. Die geeft de politie de bevoegdheid eigen personeel te screenen (de Wet screening politieambtenaren en politie-externen). Dit betekent concreet dat voor een groot gedeelte van de huidige vertrouwensfuncties bij de politie, een 'betrouwbaarheidsonderzoek' wordt uitgevoerd door de Nationale Politie zelf. Voor de overgebleven vertrouwensfuncties voert de UVO deze uit. Mede daarom is in goed overleg besloten dat de mandaatverhouding tussen de Nationale Politie en de AIVD per 1 februari 2023 is beëindigd.

Ook heeft de Nationale Politie in afstemming met de AIVD de nieuwe aanwijsgronden opgesteld voor het vaststellen van vertrouwensfuncties bij de politie.

In 2022 stond de samenwerking tussen de AIVD en de Nationale Politie in het teken van de voorbereiding op het beëindigen van de mandaatverhouding en het inrichten van de nieuwe werkwijze rondom het uitvoeren van veiligheidsonderzoeken. Ook heeft de Nationale Politie in afstemming met de AIVD de nieuwe aanwijsgronden opgesteld voor het vaststellen van vertrouwensfuncties bij de politie.

Toelichting bij kengetallen veiligheidsonderzoeken

Er zijn drie categorieën voor veiligheidsonderzoeken, afhankelijk van de aard van de vertrouwensfunctie: het A-, B-, of C-onderzoek. Hoe meer schade een (kandidaat-) vertrouwensfunctionaris zou kunnen aanrichten aan de nationale veiligheid, hoe diepgaander het onderzoek. Een A-onderzoek is het meest diepgaand en wordt slechts ingesteld voor de meest kwetsbare vertrouwensfuncties. Na een positief afgerond onderzoek krijgt de kandidaat een verklaring van geen bezwaar.

De UVO rondde in 2022 gemiddeld 92,9 procent van de onderzoeken af binnen de wettelijke termijn van acht weken. Daarmee voldoet de UVO aan de gestelde norm van op of boven de 90 procent voor het op tijd verstrekken van vgb's.

Tabel 1

Kengetallen veiligheidsonderzoeken (inclusief mandaathouders)

ONDERZOEKEN	POSITIEVE BESLUITEN	NEGATIEVE BESLUITEN	TOTAAL AANTAL BESLUITEN
A-NIVEAU DOOR UVO	5.105	10	5.115
B-NIVEAU DOOR UVO	15.504	59	15.563
B-NIVEAU DOOR UVO OVERGENOMEN VAN KMAR EN NATIONALE POLITIE	5.100	665	5.765
C-NIVEAU DOOR UVO	3.819	20	3.839
TOTAAL DOOR UVO	29.528	754	30.282
B-NIVEAU DOOR KMAR EN NATIONALE POLITIE	41.061	0*	41.061
TOTAAL AANTAL ONDERZOEKEN	**70.589**	**754**	**71.343**

* De Nationale Politie en de KMar geven zelf geen negatieve besluiten af. Bij twijfel bij een veiligheidsonderzoek op B-niveau dragen ze het onderzoek over aan de UVO. Eventuele negatieve besluiten worden dan meegerekend bij de negatieve besluiten van de AIVD. Dat verklaart de 0 hier.

Tabel 2

Afhandeling van bezwaar- en (hoger)beroepsprocedures naar aanleiding van besluiten veiligheidsonderzoeken

	BINNENGEKOMEN BEZWAREN	BESLISSING OP BEZWAAR	BESLISSING OP BEROEP	BESLISSING OP HOGER BEROEP
ONGEGROND	NVT	15	4	0
GEGROND	NVT	5	0	0
NIET-ONTVANKELIJK	NVT	0	0	0
INGETROKKEN	NVT	0	0	0
TOTAAL	**39***	**20**	**4**	**0**

* Van de 39 bezwaarschriften zijn 11 afkomstig van KLM. Deze bezwaarschriften zien op de hoogte van de tarifering van de veiligheidsonderzoeken. Deze bezwaren zijn met wederzijdse toestemming aangehouden totdat de Raad van State uitspraak heeft gedaan op het hoger beroep dat loopt over dit onderwerp.

Lees meer op aivd.nl/veiligheidsonderzoeken

4 Organisatie en kerncijfers

Erik Akerboom, directeur-generaal AIVD (r) in gesprek met Pieter-Jaap Aalbersberg (m) en generaal Jan Swillens (l). De samenwerking met de MIVD en de NCTV is van oudsher hecht.
Foto: ANP

THEMAVERHAAL

- **Terwijl dreigingen tegen Nederland diverser worden, breidt de AIVD ook zijn samenwerking uit.**
- **De samenwerking met onder meer de MIVD, NCTV, andere diensten, politie en OM zijn van oudsher hecht.**
- **De AIVD vindt ook meer partners in onderwijs, wetenschap en het bedrijfsleven.**

Samenwerken aan een veiliger Nederland

Naarmate dreigingen tegen Nederland toenemen in aantal of diversiteit breidt de AIVD ook zijn samenwerking uit met organisaties die tegen die dreigingen kunnen optreden. Samenwerking hoort bij de essentie van het werk van de AIVD. Het is de unieke taak van de dienst(en) om inlichtingen te verzamelen op basis waarvan anderen kunnen handelen. Dat maakt Nederland veiliger.

In 2022 was de samenwerking hecht met andere westerse diensten, in het bijzonder rond de Russische inval in Oekraïne. Sowieso werken Europese inlichtingen- en veiligheidsdiensten veel samen, onder meer om spionage en aanslagen te voorkomen. Ze stemmen het af als ze spionnen uitzetten en wisselen ook gegevens uit over onderkende inlichtingenofficieren, zodat die elders geen schade kunnen aanrichten.

Met geen organisatie werkt de AIVD zo intensief samen als met de MIVD. Die samenwerking is voor de hand liggend en noodzakelijk. Omdat Nederland op het wereldtoneel te maken heeft met landen die soms een breed spectrum aan middelen inzetten, van militaire dreiging tot spionage en beïnvloeding.

De wet schrijft daarom ook voor dat de beide Nederlandse diensten, elk met hun eigen taak, zoveel mogelijk samenwerken. De ministers van Algemene Zaken, Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, en Defensie bepalen welke onderwerpen de AIVD en de MIVD gezamenlijk onderzoeken.

De AIVD en de MIVD werken onder meer aan het onderkennen en tegengaan van de dreiging uit Rusland en China. En ze delen gezamenlijke teams die zich bezighouden met veiligheidsonderzoeken, contraproliferatie en cyberoperaties. Die teams werken op de beide locaties van de diensten.

Ambtsberichten aan het Openbaar Ministerie leidden afgelopen jaar tot de aanhouding van een man die wordt verdacht van het voorbereiden van een terroristische aanslag.

De AIVD treedt ook met partners naar buiten, onder meer om burgers bewust te maken van de risico's van economische spionage en de gevaren van extremisme en terrorisme.

Lees meer op aivd.nl/weerbaarheid

De AIVD zocht in 2022 ook contact met vertrouwde partners in de strafrechtketen om dreigingen van terroristisch geweld af te wenden. Ambtsberichten aan het Openbaar Ministerie leidden afgelopen jaar tot de aanhouding van een man die wordt verdacht van het voorbereiden van een terroristische aanslag, en tot aanhoudingen voor activiteiten die aan rechts-terrorisme zijn gelinkt.

Om waar mogelijk (verdere) radicalisering te voorkomen, betrekt de AIVD ook buiten de strafrechtketen partners in de zorg en hulpverlening. Als inlichtingen van de dienst bijdragen aan een zorginterventie, draagt dit ook bij aan de nationale veiligheid.

De samenwerking van de AIVD verbreedt in het bijzonder in situaties waarbij inlichtingen kunnen bijdragen aan het voorkomen van cyberaanvallen, kennisdiefstal en dreigingen tegen de economische veiligheid. Die dreigingen nemen toe, fysiek en digitaal. De afgelopen jaren spreekt de AIVD daarom, naast ministeries, ook met steeds meer onderwijsinstellingen en bedrijven om te kijken wat samen kan worden gedaan.

In 2022 leidde dat tot participatie van de AIVD in twee kennisloketten (waarvan één in oprichting). Universiteiten en bedrijven kunnen daar terecht met vragen over het veilig houden van kennis en technologie voor buitenlandse spionage.

De AIVD treedt ook met partners naar buiten, onder meer om burgers bewust te maken van de risico's van economische spionage en de gevaren van extremisme en terrorisme. In november verscheen het tweede Dreigingsbeeld Statelijke Actoren, dat met de MIVD en de NCTV is gemaakt.

> 4.1 Toetsing en toezicht op het werk van de AIVD

- **Twee onafhankelijke instanties zien toe op het dagelijks werk van de AIVD**
- **Dat toezicht wordt steeds meer in *realtime*.**

Het hoofdkantoor van de AIVD. Foto: Hollandse Hoogte

Voor inlichtingen- en veiligheidsdiensten in een democratische samenleving is toezicht en toetsing onmisbaar voor de legitimiteit van het werk. Het handelen van de AIVD wordt dan ook op verschillende manieren gecontroleerd. Onder meer parlementair, en incidenteel door onafhankelijke instanties als de Algemene Rekenkamer.

Twee instanties zien dagelijks toe op het rechtmatig handelen van de AIVD: de Toetsingscommissie Inzet Bevoegdheden (TIB) en de Commissie van Toezicht op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (CTIVD).

De TIB controleert of de AIVD bepaalde bijzondere bevoegdheden volgens de wet mag inzetten. Zoals het hacken van apparaten, het tappen van telefoons en het intercepteren van communicatie via de kabel en satellieten.

De CTIVD kan voor haar werk rechtstreeks in de AIVD-systemen.

Dit doet de TIB vóórdat de AIVD de bijzondere bevoegdheid inzet. Als de TIB het inzetten van een middel niet rechtmatig vindt, zet de AIVD dat middel niet in.

De CTIVD controleert de rechtmatigheid van de gehele uitvoering van de wet. De commissie voert daarvoor onderzoeken uit, en onderzoekt eventuele klachten over de AIVD. De CTIVD rapporteert daarover aan de Tweede en Eerste Kamer.

De CTIVD kan voor haar werk rechtstreeks in de AIVD-systemen. Ook moeten alle AIVD-medewerkers door de CTIVD gevraagde informatie geven.

De CTIVD heeft in 2022 verscherpt toezicht gehouden op de uitvoering van kabel-interceptie door de diensten. Dat liep sinds december 2021.

Om de nationale veiligheid te beschermen mag de AIVD kabelinterceptie uitvoeren: het dataverkeer onderzoeken dat door een specifieke internetkabel stroomt. Dat gebeurt altijd pas na toestemming van de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en na toetsing door de TIB.

De CTIVD onderzocht in 2021 en 2022 hoe de diensten die relatief nieuwe bevoegdheid van kabelinterceptie inzetten. Volgens de toezichthouder gebeurde dat op belangrijke onderdelen rechtmatig, maar moesten de diensten meer doen om (risico's op) onrechtmatigheden te voorkomen.

De diensten maakten in reactie daarop een verbeterplan, dat onder meer voorzag in meer interne controles. Tijdens de implementatie van het verbeterplan hield de CTIVD verscherpt toezicht. In november 2022 liet de toezichthouder weten dat weer te beëindigen, omdat de AIVD en MIVD belangrijke stappen hebben gezet op het gebied van interne controle.

In de nabije toekomst zal het toezicht van de CTIVD op cyberoperaties mogelijk steeds meer *in realtime* plaatsvinden. Dus in plaats van toezicht achteraf, kan de toezichthouder meekijken tijdens de operatie. Het tijdelijke verscherpt toezicht werkte al zo. Het toezicht *in realtime* is onderdeel van het voorstel voor de tijdelijke wet dat de ministers van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en Defensie in december 2022 naar de Tweede Kamer stuurden.

Dit zogenoemd dynamisch toezicht past bij de praktijk van cyberdreigingen, waarbij landen die cyberaanvallen plegen tegen Nederland veel en snel wisselen van infrastructuur. Als de aanvallers van apparaten wisselen, wil de AIVD ze kunnen volgen met de snelheid en wendbaarheid die nodig is. De ingediende wet maakt dat mogelijk. Als die wordt aangenomen, kunnen de diensten met meer armslag optreden tegen cyberdreigingen uit landen als China, Rusland, Iran en Noord-Korea.

In opdracht van de afdeling klachtbehandeling van de CTIVD vernietigde de AIVD in 2022 vijf grote gegevensverzamelingen, ook wel bulkdatasets genoemd. Bulkdatasets zijn van grote operationele waarde, en ze zijn noodzakelijk voor de goede taakuitvoering van de diensten. Ze helpen in het bijzonder nog ongekende dreigingen te onderkennen en identificeren. Vooral dreigingen uit het buitenland.

De uitspraak van de afdeling klachtbehandeling van de CTIVD had betrekking op datasets die met bijzondere bevoegdheden zijn verworven. Het moeten vernietigen van een aantal van deze sets betekende een terugslag voor een aantal onderzoeken, gericht op buitenlandse dreigingen.

Een nota van wijziging op het wetsvoorstel is nu in de maak. Dat moet het mogelijk maken jaarlijks te beoordelen of een dataset langer bewaard kan worden, als dat bijdraagt aan het onderzoek van de diensten. De nota beschrijft ook aan welke voorwaarden een verlenging moet voldoen.

In opdracht van de afdeling klachtbehandeling van de CTIVD vernietigde de AIVD in 2022 vijf grote gegevensverzamelingen, ook wel bulkdatasets genoemd.

Lees meer op aivd.nl/veiligheids-onderzoeken

> 4.2 Hoe we voldoen aan de Wiv – onze *licence to operate*

- **In 2022 werkte de AIVD verder toe naar een nieuwe wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten.**
- **Een tijdelijke wet kan een paar van de belangrijkste knelpunten in het werk van de diensten verhelpen.**

Ook wordt in de nota van wijziging een regeling opgenomen voor het opvragen van realtime communicatie-gegevens.

Lees meer op aivd.nl/wiv

De Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten (Wiv) 2017 beschrijft welke bevoegdheden de AIVD heeft en welke middelen de dienst wanneer mag gebruiken.

Het kabinet heeft in 2021 besloten toe te werken naar een nieuwe, toekomst-bestendige wet. De aanleiding daarvoor waren de rapporten van de Evaluatiecommissie Wiv 2017 en de Algemene Rekenkamer, over tekortkomingen van de huidige Wiv.

De Algemene Rekenkamer concludeerde onder meer dat bij de invoering van de Wiv 2017 onvoldoende aandacht is geweest voor de impact die de wet zou hebben op de uitvoeringspraktijk van de AIVD en MIVD. De operationele slagkracht en de effectiviteit van de diensten zijn onder druk komen te staan.

Dat doet zich vooral gelden bij cyberaanvallen. Nederland en zijn bondgenoten hebben steeds vaker te maken met digitale aanvallen van landen met offensieve cyberprogramma's, zoals Rusland en China. (Het hoofdstuk 'cyberdreigingen' op pagina 29 beschrijft de actuele dreiging daarvan.)

De praktijk van cyberaanvallen is dynamisch: hackers in dienst van andere landen wisselen snel en veel van infrastructuur. De AIVD en MIVD moeten steeds opnieuw een aanvraag indienen om een aanvaller op die nieuwe infrastructuur te volgen. Dat sluit niet aan bij de dynamiek van de praktijk.

De knelpunten zijn zo urgent dat het kabinet ervoor heeft gekozen ze al vóór de herziening van de Wiv te regelen met een tijdelijke wet. In december 2022 stuurden de ministers van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en Defensie die naar de Tweede Kamer.

Het wetsvoorstel regelt dat de toezichthouder in *realtime* meekijkt bij cyberoperaties van de diensten. Als een aanvaller van infrastructuur wisselt, hoeven de diensten niet meer apart toestemming te vragen om die te volgen. De toezichthouder krijgt de mogelijkheid een operatie zo nodig per direct te stoppen.

De Tweede Kamer zal de tijdelijke wet naar verwachting in het tweede kwartaal van 2023 behandelen.

Een nota van wijziging van de tijdelijke wet regelt een tweede urgent knelpunt voor de diensten: het verwerken van bulkdatasets. De betrokken ministers komen met een passend juridisch kader daarvoor, dat onder meer bepaalt wanneer sets nog bewaard mogen worden en wanneer ze moeten worden vernietigd. Binnen dat kader krijgt de toezichthouder hier bindend toezicht op.

Ook wordt in de nota van wijziging een regeling opgenomen voor het opvragen van *realtime* communicatiegegevens. De TIB krijgt daarbij een bindende toets vooraf. De nota van wijziging ligt inmiddels ter advisering bij de afdeling advisering van de Raad van State.

Het aanpassen van de werkpraktijk van de diensten aan de wet en aan bevindingen van de TIB en CTIVD is een doorlopend proces. De wet is techniekneutraal. Als dreigingen tegen Nederland veranderen, en de techniek die de AIVD moet inzetten om daar zicht op te krijgen verandert, moet met de wetgever en toezichthouders worden uitgewerkt hoe de wet van toepassing is in de nieuwe situatie.

Kerncijfers

161

Uitgebrachte schriftelijke dreigingsproducten

463

Uitgebrachte inlichtingenanalyses en inlichtingenberichten

45

Uitgebrachte ambtsberichten

1.930

Taps ingezet op basis van artikel 47, lid 1, wiv 2017

17

Uitgebrachte notificatieberichten

Tabel 3

Verzoeken tot kennisneming van informatie aanwezig bij de AIVD (inzageverzoeken) per soort

VERZOEKEN	INGEDIEND	AFGEHANDELD	INZAGEDOSSIER VERSTUURD	IN BEHANDELING OP 31-12-2022
GEGEVENS OVER EIGEN PERSOON	347	181	31	307
GEGEVENS OVERLEDEN FAMILIELID	50	44	8	30
GEGEVENS BESTUURLIJKE AANGELEGENHEDEN	29	13	11	36
GEGEVENS OVER DERDEN	5	6	2	5
TOTAAL	**431**	**244**	**52**	**378**

Toelichting: Na een oproep in de media eind augustus 2022 is het aantal inzageverzoeken flink toegenomen. Ter vergelijking: in 2021 zijn er 182 inzageverzoeken ingediend. Het aantal ingediende inzageverzoeken betreft verzoeken die door ons in behandeling zijn genomen. Het aantal afgehandelde inzageverzoeken betreft niet alleen inzageverzoeken die in 2022 zijn ingediend maar ook inzageverzoeken van daarvoor.

Tabel 4

Bezwaar- en (hoger)beroepsprocedures met betrekking tot kennisneming van informatie aanwezig bij de AIVD (inzageverzoek)

	BEZWAAR	BEROEP	HOGER BEROEP
AFGEHANDELD	8	8	2
ONGEGROND	4	1	1
GEGROND	4	6	0
NIET-ONTVANKELIJK	0	1	1
INGETROKKEN	0	1	0

Tabel 5

Klachten over de AIVD bij de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

NOG IN BEHANDELING OP 1 JANUARI 2022	4
INGEDIEND IN 2022	15
GEHEEL ONGEGROND VERKLAARD	6
DEELS GEGROND VERKLAARD	1
GEHEEL GEGROND VERKLAARD	0
INFORMEEL AFGEDAAN	6
NIET IN BEHANDELING GENOMEN	1
INGETROKKEN	0
DOORVERWEZEN	1
NOG IN BEHANDELING OP 31 DECEMBER 2022	4

Tabel 6

Klachten over de AIVD bij de CTIVD

NOG IN BEHANDELING OP 1 JANUARI 2022	4
INGEDIEND IN 2022	32
GEHEEL ONGEGROND VERKLAARD	1
DEELS GEGROND VERKLAARD	1
GEHEEL GEGROND VERKLAARD	1
INFORMEEL AFGEDAAN	6
NIET IN BEHANDELING GENOMEN	20
INGETROKKEN	0
DOORVERWEZEN	1
NOG IN BEHANDELING OP 31 DECEMBER 2022	3

Colofon

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst
aivd.nl

Postbus 20010
2500 EA Den Haag

april 2023

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Aan:
MinBZK

Van:
DGAIVD

TER BESLUITVORMING

Nota actief openbaar
Ja

Datum
12 april 2023

Ons kenmerk
97274a6f-or1-1.1

Opgesteld door
AIVD/CS

Samengewerkt met

Bijlagen
1

nota

Beslisnota bij aanbieden Openbaar Jaarverslag AIVD 2022

Aanleiding
De AIVD publiceert ieder jaar voor 1 mei een verslag over de activiteiten in het jaar ervoor. De Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten (Wiv 2017) schrijft dat voor. Het jaarverslag 2022 geeft invulling aan die wettelijke verplichting. U treft tevens de aanbiedingsbrieven aan ter ondertekening voor de Eerste en Tweede Kamer.

Geadviseerd besluit
- Instemmen met de ondertekening van de beide kamerbrieven.
- Instemmen met de verzending van het openbaar AIVD jaarverslag 2022 naar de Eerste en Tweede Kamer op 17 april 2023.

Kern
Met het jaarverslag verantwoordt de AIVD zich in de openbaarheid.De Wiv schrijft voor dat in het jaarverslag moet staan hoe de AIVD zijn taken heeft uitgevoerd. Terug te lezen moet zijn op welke aandachtsgebieden de dienst zich heeft gericht en welke trends en ontwikkelingen de AIVD ziet.

Toelichting

Politieke context
Omdat de Wiv niet toestaat dat de AIVD al zijn activiteiten openbaar maakt, verantwoordt de dienst zich vertrouwelijk aan de Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten, waarin de voorzitters van de grootste fracties uit de Tweede Kamer zitten. Dit gebeurt tussentijds, maar ook in een afsluitende geheime jaarrapportage.

Financiële/juridische overwegingen
De publicatie van het openbare jaarverslag geeft invulling aan een wettelijke verplichting die voortkomt uit de Wiv 2017.

Krachtenveld
Niet van toepassing

Strategie
Niet van toepassing

Uitvoering
Niet van toepassing

Communicatie
Het openbare jaarverslag wordt op de website van de AIVD geplaatst.

Informatie die niet openbaar gemaakt kan worden
Niet van toepassing.

Motivering
Niet van toepassing